بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيم

د مولانا سعید افغاني د سولې او تفاهم،نشراتي ارګان

www.said-afghani.org

آزاده، ټولنیزه ،علمي ، فرهنګي و نشراتي ارګان

Dr.Said Afghani

د مولانا سعید افغاني : آزاده ، ټولنیزه ،علمي ، فرهنګي او نشراتي ارګان ته ښه راغلاست!

مرکوال: انجنیر عبدالقادر« مسعود »

د نشرنیټه : 12 سپتامبر 2026 میلادی

له ښاغلي پروفیسور استاد نصیب الله « سیماب » سره ځانګړې ادبي مرکه

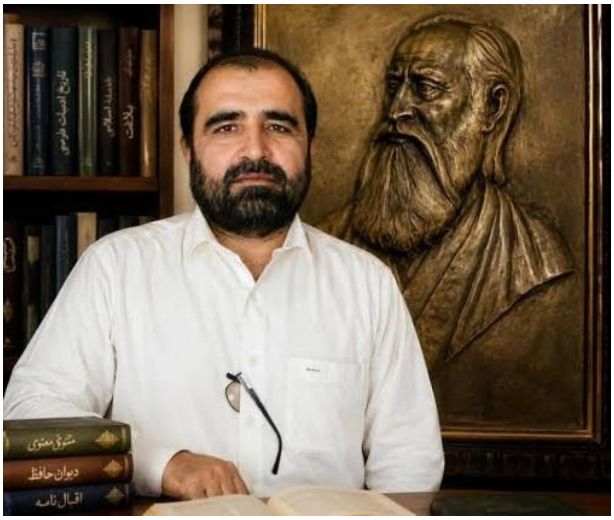

ښاغلي پروفیسور استاد نصیب الله « سیماب » د علم، ادب او فرهنګ په غوړېدلي او رنګینه نړۍ کې نوښتګر او ځلاند ادیب، خوږ ژبی شاعر، تکړه لیکوال، داستان او کیسه لیکونکی، څېړونکی او ژباړونکی دی.

د شعر و شاعرۍ، علم او ادب درنو او پتمنو مینه والو!

ادب د انسانیت تر ټولو ښکلی میراث او د تمدن تلپاتې خزانه او هغه ښېرازه بڼ دی، چې د پوهې، اخلاقو او ښکلا، رنګارنګ ګلان پکې غوړېږي.
ادب هغه هینداره ده چې ملت خپل تېر، اوس او راتلونکی پکې ویني. او ادیب د قلم په څوکو تاریخ، کلتور او انسانیت ژوندی ساتي.
شعر هغه ادبي ژانر دی چې احساسات، خیالونه، فکرونه او تجربې د ځانګړي وزن، اهنګ او هنري ژبې له لارې وړاندې کوي.
شعر عادي خبرې نه دي؛ بلکې ژبه پکې ښکلا، موسیقیت او ژوره مانا خپلوي. تر هغه چې شعر ژوندی وي، احساس، مینه او انسانیت به هم ژوندی وي.

شاعر هغه هنرمند دی چې یوازې شعر نه لیکي، بلکې زمانه احساسوي او وجدان راویښوي او د احساساتو خاموشې نغمې په ښکلو الفاظو بدلوي.

د شاعر قلم هغه باران دی چي د وچو زړونو پر دښتو د امید ګلان راشنه کوي. تر څو چي شاعر ژوندی وي، احساس به ژوندی وي؛ او تر څو چي ادب ژوندی وي، انسانیت به خپله ښکلا له لاسه ور نه کړي.

ګرانو مینه والو! دا ځل مي د پښتو ادب او فرهنګ په ځلیدونکي ډګر کي له یو وتلي او نومیالي استازي، شاعر، ادیب، کیسه لیکونکي، څیړونکي او ژباړونکي، ښاغلي استاد نصیب الله سیماب، چي په سهیلي پښتونخوا کي یې د پښتو ادب، شعر و شاعرۍ ډیوې ځلانده او روښانه ساتلي دي، د یوې خوندورې او په زړه پورې ځانګړې مرکي له لارې له خپلو علمي او ادبي پنځونو او هستونو سره در پېژنم.

ښاغلي استاد سیماب د خپلو علمي او ادبي نښیرونو(آثارو) له لارې د پښتو ژبي او ادب لمن زرغونه او پتمنه ساتلې ده. د ده په نښیرونو(آثارو) کي د هېواد او هېواد والو سره، د پښتو او پښتونولۍ سره، د سولې او سوکالۍ سره، د ملي یووالي او پیوستون سره ژوره مینه او همداسې د ښکلا او مینې، د طبیعت ښکلي او زړه وړونکي منظرې، د بیلتون، کډوالۍ او پردېسۍ کړاوونه او دردونه، د ولسي، ټولنیز، پښتني، او ملي ژوند و ژواک بېلابېل اړخونه په خوږو او زړه وړونکو الفاظو، شاعرانه او هنري ژبه انځور شوي دي. دلته د استاد سیماب صاحب د شعرونو څو بېلګي تاسو ته وړاندې کوم.

خدایه! ستا وړه دنیا کي لوی د مینې جهان راکړه
چي قربان پر ټول جهان کړم، ما له داسي جانان راکړه
چي یې سترګو کي نشه وي، چي مي ټول خمار کړي
چي یې زه د تندې خال شم، دا تندی د زمان راکړه
هسې نه چي مي په مینه کي جانان درته خجل شي
ما په مینه کي مجنون کړه، ما ته څیرې ګرېوان راکړه
چي کرلي یو په بل وي، یو په بل سره ژوندي وي
چي جرس یې په نارو وي، ما ته داسي کاروان راکړه
لکه روح چي وي په تن کي، لکه وینه په رګو کي
بس یو نوم مي د سیماب وي، نور وجود د جانان راکړه

او یا وایي:

ستا کښته کاته زما د زړه و بام ته نه رسي
مینه پښتنه ده په ټیټ سر مقام ته نه رسي
هر سړی مجنون دی و هر چا ته ځان فرهاد ښکاري
ډېر شو عاشقان خو د منصور انجام ته نه رسي
عشق هغه سفر دی چي اغاز او انجام نه لري
یون زمونږ د مینې په بېلتون تمام ته نه رسي
اوس به ستا له جوره زماني په ژړا نه ژاړي
جوړې فاصلې ستا د سیماب و ګام ته نه رسي

او یا وایي:

خرڅه چي سي وینه، نو بې رنګه سي
خدایه! دا پښتون څنګه بې ننګه سي
چرته چي رهبر د قام، رهزن سي نو
بیا په هغه قام کي بیزو لنګه سي
خود به بې ننګي راباندې وخاندي
زما د سرېتوب خونه چې ړنګه سي

ستا له ملګرتيا به ځان ساتي سيماب
ستا په ملګرتيا سړی بدرنګه سي

او يا وايي:

ته خو را نه ولاړې ستا يادونه دلې پاته دي
ستا بېرته راتګ ته مې لا سترګې کړې پاته دي
تا به خود هېر کړی يمه ياره! مودې و شولې
زما خو لا په زړه کښې د پرهار نښانې پاته دي
څوک د چا له غمه نه مري دا وينا غلطه ده
ډېر دي هجر مړه کړلو د چا لا ايرې پاته دي
راشه چې د ژوند کيسې په ژوند کښې سره خلاصې کړو
ما نه هم پاتېږي هم له تا نه کوڅې پاته دي
ستا هغه سيماب چې به وو ستا د زړه قرار همېش
ستا له جوره مړ شو ستا پر زړه لا ګيلې پاته دي

او يا وايي:

زموږ نسلونه نن د چا د خطا فصل اخلي
چې هره مور مې هره ورځ د ژړا فصل اخلي
زموږ ذهنونو کې د خپلې خوښې فصل کري
فکرونه پايي او د خپلې رضا فصل اخلي
داسې يو وخت به کله راشي چې د کلي نجونې
بيا د رنجو خالونه ږدي د خندا فصل اخلي
د بخت پر ځمکه مې دي مور ډېرې دعا کرلې
سيماب له خاورو څخه هم د طلا فصل اخلي

او يا وايي:

د ازادی ناوې ښايست غواړي څه نور ملګرو!
له چا رانجه له چا نه مينه له چا کور ملګرو!
څوک به يې نته څوک وړی څوک به يې خال جوړوو
په لافو نه ښايسته کيږي، نه په شور ملګرو!
راځئ! چې لاس په لاس کښې ورکړو تفاوت ختم کړو
تر څو به سترګې پټوو تر څو به زور ملګرو!
د ازادی ناوې په څنګ د اږدها کښې اوسي
عيار دښمن مې راته جوړ نه کړي پيغور ملګرو!
دا که نن نه وي خو سبا پر سر ډېره غواړي
راځئ! چې واړوو له غاړي دغه پور ملګرو!

او يا وايي:

چا ته به لاس ورکړمه، زه څوک په نغمو پورې کړم
زه خو لکه ګل داسې قسمت په ازغو پورې کړم
سرې سترګې به ګرځمه، احسان د رنجو نه ورمه
خاوره د قدم به دې اشنا! په لېمو پورې کړم
عقل لېونی شي، له شعور څه لاره ورکه شي
زه خپله کيسه چې د فرهاد په کيسو پورې کړم
هسې مې جانان سختوي دا ورځې او شپې د ژوند
لارې شوې جلا، اوس به تصوير په لمبو پورې کړم

نه کيږي سيمابه! ژوند له داسي لېونتوب سره
څه وکړم عالمه! څنګه لاس په توبو پورې کړم

او يا وايي:

چي له جانان سره يې کور او کلی جوړ نه شولو
څنګه مين وو چي پر سر يې ځلی جوړ نه شولو
شايد په دې د خپل وجود څخه انکار کومه
چي د حالاتو په خنجر ويشتلی جوړ نه شولو
اوس به دا لاره بندوو دلته ديوال به وهو
په دغه لاره کښي بلا وهلی جوړ نه شولو
څنګه به چا ته د زړه حال وايي چي ولي مرمه
سيمابه! دا د وخت ښامار خوړلی جوړ نه شولو

او يا وايي:

په مينه مست زړه مي پاګل کړه يو وار
څراغ د حُسن راته بل کړه يو وار
چي مي بيا مرګ هم خلاصولای نه شي
داسي مي زلفو کي ول ول کړه يو وار
بيا مي په دار باندي را و ځروه
خو په تحقيق مي زړګی غل کړه يو وار
خير دی که ستا را باندي زړه جوړيږي
داسي مي وران لکه کابل کړه يو وار
د لاس کچکول يمه په غاړه سيماب
ما د جانان کوڅه کي شل کړه يو وار

او يا وايي:

نه مي جهان نه مي جانان ته ژړل
ومه پښتون خکه مي ځان ته ژړل
خپلوانو هسي کړم رسوا پر جهان
چا مي دستار چا مي ګريوان ته ژړل
ستا د وجود ښکلا يې نه پيژنده
چا يې سايه چا يې ګمان ته ژړل
زه د يتيم وطن يتيم شاعر وم
شپه د اختر وه ما اسمان ته ژړل
د ښښين په غيږ کښي را لوی شوی سيماب
پاس په باړه' کښي خپل ارمان ته ژړل

او يا وايي:

درد مي باغي شو، د پرهار له کوره کډه کوي
ګوره ساده ته، د خپل يار له کوره کډه کوي
خاوره مي ژاړي لکه مور چي ځم تر پولي اوړم
لکه يو زوی چي د خپل پلار له کوره کډه کوي
موږ دا د ځالو ورانېدو روايت پرې نه ښود
ځکه مرغان مي د چنار له کوره کډه کوي
جانانه! ژر شه، تلوار وکړه، باد ته حکم کوه
وجود ايره شو، د انګار له کوره کډه کوي

سیمابه! غم يي وفادار دی، د تیارو ملګری
ماښام راځي او په سهار له کوره کډه کوي

او یا وایي:

د سترګو تور شونډو له رنګ د وطن
ور به کړو سر که راغلی ننګ د وطن
د ازادی وینه له تنه څڅېږي
راشی چې و مینځو دا زنګ د وطن
دا حقیقت دی خوا به نه بدوو
څوك يي باچا څوك وي ملنګ د وطن
زه که هر څو پکښې نهر ګرځمه
رقیب دې واوري یم پر څنګ د وطن
محبوبې! ستا پښو له يي څنګه درووړم
دغه یو سر مي دی قلنګ د وطن
!د وطن خاوره خو مي مور ده خلګو
څکه خو ستا یمه فرهنګ د وطن
سیماب د توري حاجت نه لري اوس
قلم په لاس به کوي جنګ د وطن
***

او همداسې نور شعرونه.
ده د خپلې درنې ژبې د پراختیا، ودې او پرمختیا په لاره کې او د راتلونکي پښت او نسل په پالنه او روزنه کې کارنده او رغنده ونډه اخیستې ده. نوموړی د پاك او سپیڅلي قلم خاوند دی او په خپلو لیکنو کې يي تل د خپل قلم عفت او حیثیت ساتلی دی. د استاد سیماب صاحب په نښیرونو(آثارو) کې ډېر لوړ علمي او ادبي موضوعات او مفاهیم، انساني، ټولنیز، پښتني او ملي تصورات او اندونه په خوږه، سلیسه، ساده او روانه ژبه بیان شوې دي.
پوهاند استاد محمد بشیر دودیال، چې د علم، ادب او فرهنګ په غوړېدلي ډګر کې پیاوړی ادیب، کیسه لیکونکی، نوښتګر څېړونکی او وتلی لیکوال دی، په خپله یوه لیکنه کې د استاد سیماب په اړه داسې کښلي دي:
« د سهیلي پښتیخا یو روڼ ستوری».
د پښتو ژبې د زده کړې، ادب او څېړنو لپاره علمي او فرهنګي مرکزونه بېلابېلو سیمو کې جوړ دي. دا سیمي ظاهراً غرونو، پیچومو، سیندونو او آن (ډیورند) بېلې کړي؛ له کندهار تر کوټې، بنو، ټل-ادبی چمن، مردان، پېښور ، ننګرهار، کابل څو فرهنګی حوزې جوړې شوي، خو احساس، ژبې ، کلتور او ادب سره يي مینه یو شان او واحده ده.
که پېښور کې له پخوا څخه تر نن پورې استاد همیش خلیل، لایق زاده لایق، داکتر مروت، سوات کې پروېش، ننګرهار کې استاد قیام الدین خادم، استاد ګل پاچا الفت، استاد مجاور احمد زیار، استاد آصف صمیم، بیا کابل کې استاد حبیبی، کندهار کی علامه رشاد او استاد معصوم هوتک څېړنی، تالیفات او علمی کارونه کړي دي، کوټه کې هم درنو استادانو او لیکوالو لکه صادق ژړک او دوکتور استاد نصیب الله سیماب، نجیب آزاد، په علمی څېړنو او تالیفاتو بوخت دي.
دا لویه نیکمرغي ده چې پښتانه طبیعي او سیاسي موقتو خنډونو نه دي بېل کړي، بلکې په معنوي لحاظ بیخي سره متحد دي. قدرمن اینجنیر صاحب عبدالقادر مسعود له کندهار او کابل نیولې، تر پېښور او د کوزې پښتیخا تر کوټې او نور شاوخوا ادبي محفلونو پوهنتونو او اکاډمیو څخه موږ ته استادان او څېړونکي را پېژندلي او زموږ د لوی او تاریخي وطن له ادب او ادبي لاسته راوړنو مو خبروي، د علم او ادب څېرو سره مو آشنا کوي او د هر ادبي او فرهنګي ځراغ له رڼا مو برخمن

کوي. دا دی داخل يې له دوکتور نصيب الله سيماب صاحب سره چې ټولو پښتنو ته يو ګران او آشنا نوم دی، خوږه مرکه کړې ده.
دوکتور سيماب د پښتو ژبې پراخه لمن کې د خوږ قلم لرونکی او هڅاند څېړونکی دی، ژبپوهنه، اروا‌پوهنه او فلسفه کې لوی لاس او راډيو او تلويزيون کې د کار تجربه لري، د پوهنتون استاد او د څو کتابونو مولف دی. په دې مرکه کې به د پښتو د بېلابېلو فرهنګي حوزو لوستونکي د ښاغلي مسعود صاحب د قلم له برکته د سيماب صاحب له علمي نظرونو، ژورو ادبي څوابونو او د ښکلا له نړۍ او نويو پنځونو څخه خبر شي.
«پوهاند استاد محمد بشير دوديال»
ښاغلی استاد سيماب صاحب د پښتو ادب په ښېرازه او سمسور بڼ او د پښتنو په منځ کې د يو لوړ ليکوال، اديب، شاعر،څېړونکي، ژباړونکي او د بلوچستان پوهنتون د پښتو څانګې د استاد او علمي شخصيت په توګه ډېر با ارزښته او درون پوړی او مقام لري. دی د ټولنيز پوهنې، ولسپوهنې، څېرنپوهنې، کره کتنې، ښوونې، روزنې او ادبپوهنې له معيارونو سره پوره اشنا دی او په خپلو ښنيرونو(آثارو) کې يې په دغو برخو کې هر اړخيزې څېړنې او کره کتنې ترسره کړې دي.
ډاکټر طارق رشاد: چې پياوړی او نوميالی ليکوال، تکړه شاعر، ژباړونکی او هڅاند څېړونکی دی، په خپله يو ليکنه کې د استاد سيماب صاحب په تړاو داسې وايي:
« د شعر، فکر او ژبې يو روڼ سيماب ».
ځيني انسانان يوازي په يوه نوم او يوه دنده نه پېژندل کېږي، د هغوی رېښتيني پېژندنه د هغه د فکري او ادبي نړی له لاري کيږي چې په کلونو کلونو يې په قلم، پوهه او احساس جوړه کړې وي.
ښاغلی استاد نصيب الله سيماب هم له همداسي ادبي شخصيتونو څخه دی . شاعر، استاد، څېرونکی، کرەکتونکی او د پښتو ژبې او ادب يو رېښتنی خدمتګار.
هغه د پښتو ادب په برخه کې لوړې علمي زدەکړې کړې، په (۲۰۰۸)زېږديز کال يې د پښتو کره ترلاسه کړې او د بلوچستان پوهنتون د پښتو څانګې د استاد او (PhD) کتنې په برخه کې دوکتورا يا علمي شخصيت په توګه يې اوږد مسلکي ژوند تېر کړی دی.
خو د ښاغلی استاد سيماب اصلي انځور يوازي د هغه په دنده او رسمي مقام کې نه رالنډېږي، هغه له يا د خپروني د چلونکي ويائد (Anchor)(۱۹۹۳)ز تر (۲۰۰۶)ز کال پوري د کوټې راډيو د اينکر او د بولان ټلويزيون له لارې ادبي او فرهنګی فعاليتونه تر سره کړي، په کور دننه او نړيوالو علمي څېرنې کړې، دوې (MPhil)سيمينارو، کنفرانسونو او غونډو کې برخه اخيستې، ماستری او ام فيل ډوکتوراوې ، جايزې او طلايي مدالونه يې اخيستي او د هغه د شخصيت تر شا يو شاعر زړه او يو وېښ فکر سته. د ده له ښنيرونو(آثارو) څخه څرګندېږي، چې د ده په شاعرانه نړۍ کې مينه، فکر او خپلځان هغه درې ريښې دي چې شعر ترې اوبېږي او د ژبې خيال، احساس او عاطفي هنر سره ترې، ښه انځور، ژبنی هنر او د فکر ټومنه سره ګډوي، عيني او ذهني دواړه انځورونه مهم ګڼی خو په معاصره شاعرۍ کې ذهني انځور ته ارزښت ورکوی او د شاعرۍ سمبول هم د شاعر د فردي او ټولنيز حالت ګډوله ګڼي دا هم وايي :
که شاعر خپله جذبه په هنري ژبه داسې بيان کړي چې د نورو انسانانو له جذبې سره هم اړيکه پيدا کړي شعر ترې زيږي او د مينې ، ښکلا او فکر ګډه تجربه يې ګڼي او د شعر فورم يا بڼه هم د هغه د محتوا او هنري اړتيا له مخې ټاکي او د دې تر څنګ هغه د شعر د تاريخي شاليد په اړه سيستماتيک، ژور ، تحليلي او پرله پسې نظر څرګندوي، شعر او نثر دواړه د انساني جذباتو او احساساتو لپاره غوره ګڼي.
ښاغلی استاد سيماب ادب د خپل وخت شاهد ګڼي او هم شاعر او ليکوال بايد د خپلې زماني دردونه، پوښتنې، محروميتونه، بدلونونه او هيلې ثبت کړي. د جګړې تر شا انسان ، دکډوالی تر شا ورکه سوې نړۍ او د بې کارۍ تر شا د يوې کورنۍ درد ليدل هغه انساني ليد دی چې ادب له ساده وينا څخه په ژوره تجربه بدلوي.

د هغه په کره‌کتنيز فکر کي بيا يو مهم اصل دا دی چي نقد له دښمنۍ سره اوړه نه وهي، که له يوه اثر، سبک يا نظريي سره اختلاف وي بايد په دليل، پوهه او علمي استدلال بيان سي. دا ليد د ښاغلي استاد سيماب ادبي شخصيت ته د شاعر تر څنګ د يوه پوه، متوازن او مسؤل کره‌کتونکي رنګ هم ورکوي.
د ښاغلي استاد سيماب د ادبي او علمي اثارو پراخ لړهم د هغه د اوږدې ادبي بوختيا څرګندونه کوي. دی په خپلو ښېرونو(آثارو) کي د ژبپوهني ، ارواپوهني او فلسفي نژدې اړيکي سره څيړي او د تخليق اصل يې ګڼی څکه ژبپوهنه د بيان وسيله ژوره کوي ، ارواپوهنه د انسان دننه نړۍ ته ننوزي او فلسفه د فکر او معنا افق اوچتوی او پراخوي.
ښاغلی استاد سيماب هغه قلموال دی چي شعر ورته يوازي د الفاظو ښکلا نه ده، نقد ورته د مخالفت وسيله نه ده او ادب ورته يوازي د تفريح ميدان نه دی بلکي ادب د انسان د زړه حافظه، د زماني شاهد او د راتلونکي لپاره د شعور امانت ګڼي.
همدا وجه ده چي د ښاغلي استاد سيماب ادبي څېره د شعر له نرمو احساساتو، د فکر له ژورو پوښتنو او د نقد له علمي تلي سره يو ځای ولاړه ده.
زه د ښاغلي استاد سيماب صاحب علمي او ادبي ډېوې تل بلي غواړم.
« ډاکتر طارق رشاد»
استاد سيماب صاحب يو دروند، پاک زړی، سپيڅلی او متفکر انسان، خواخوږی، متواضع، روڼ اندی، د لوړو انساني موخو، اوصافو او خصايلو خاوند شخصيت دی. ده پښتو ژبي او پښتنو ته په علمي، ادبي، فرهنګي او ټولنيزو چارو کي په پرله پسې هڅو سره له پاکی، تقوا، صداقت، اخلاص او رښتنولي سره په عمل کي ارزښتناکه کارونه او فعاليتونه تر سره کړي دي. لنډه دا چي د استاد سيماب صاحب علمي، ادبي، فرهنګي او ټولنيز شخصيت د خورا ستايني او درنښت وړ دی.
د ښاغلي استاد سيماب صاحب د پوره پېژندګلوي لپاره، ما له ده سره د ادب، شعر و شاعری په تړاو يوه ځانګړې مرکه جوړه کړې ده، چي ستاسو د علم او ادب، شعر او شاعرۍ درنو مينه والو پام ورته راګرځوم.
استاد سيماب صاحب اجازه راکړی خپل سلامونه او نيکي هيلي ستاسو درانه حضور ته وړاندې کړم او خپلي پوښتني ستاسو سره شريکي کړم.
ګران مسعود صاحب زه هم تاسو او ټولو مينه والو ته سلامونه وړاندې کوم ستاسو په خدمت کي يم.
مسعود: ګران سيماب صاحب که څه هم زموږ هيوادوال ستاسو له ادبي او فرهنګي ستي او له شعر او شاعرۍ سره اشنا دي، پرېږدی يو ځل بيا زموږ د علم، ادب او فرهنګ ګران مينه وال، په هيواد کي د ننه او بهر ستاسو علمي او ادبي څيره لا زياته وپيژني. نو هيله کوم د خپل علمي، ادبي، فرهنګي او ځانګړي ژوند په اړه لنډ معلومات راسره شريک کړئ؟

استاد سيماب: له دې مهرباني پوښتني څخه مننه. که خپل علمي، ادبي او فرهنګي ژوند په لنډ ډول بيان کړم، نو زه نصيب الله سيماب يم. د پښتونخوا د پښين د منزکي کلي اوسېدونکی يم .خپلي لوړې زده کړې مي د پښتو ژبي او ادب په برخه کي ترسره کړې دي؛ په ۱۹۹۶ کال کي مي له بلوچستان پوهنتون څخه په پښتو کي ماسټري او په ۲۰۰۸ کال کي مي له همدې پوهنتون څخه په پښتو تنقيد کي دکتورا ترلاسه کړې ده.چي د سهيلي پښتونخوا د لومړی پښتو ادبيات پي ايچ ډي افتخار لرم.
په (۲۰۰۰)زېږديز کال کي مي د بلوچستان پوهنتون د پښتو څانګې د استاد په توګه علمي ژوند پيل کړ او وروسته د مرستيال استاد، پوهنيار، پروفيسور او نورو علمي او اداري مسؤليتونو تر کچي ورسېدم. د (۲۰۲۱)ز کال له سپتمبر څخه تر (۲۰۲۵)ز کال مي پوري د ادبياتو او ژبو د پوهنځي د رئيس په توګه دنده ترسره کړې او اوس د بلوچستان پوهنتون د پښتو څانګي پروفيسور او د خان شهيد چير رئيس يم.
زما د ادبي او علمي کار اصلي ساحې پښتو ادبي تنقيد، ادبي تيوري، فولکلور، ادبي تاريخ، ژبه، کلتور، جماليات او معاصر ادبي مطالعات دي. ما د پښتو ادب په برخه کي ګڼې څېړنې او کتابونه ليکلي

دي. په دغو اثارو کي «بند دروازه»، «منجاري»، «د کره کتني اصطلاحات»، «طالب خدای که به ملا شي»، «د تنقيد تيوری»، «دستار»، «تصورات، رجحانات او تحريکونه»، «کابل ته ما وايه چي رنګ شي»، «پښتو ادبي تيوري» او «د پښتو ادبي تيوری په رڼا کی پښتو نظم» شامل دي.په ځانګړې توګه «پښتو ادبي تيوري» زما د علمي کار يوه مهمه برخه ده. په دې اثر کی مې هڅه کړې چې د پښتو ادب د مطالعې لپاره داسې تيوريک چوکاټ وړاندې کړم چې د پښتني فرهنګ، فولکلور، تاريخ، ژبې، ګډ شعور او فرهنګي ارزښتونو پر بنسټ ولاړ وي.زما ادبي ژوند يوازې په ليکلو او څېړنه محدود نه دی پاتي شوی. له اوږدې مودې راهيسې مې په ادبي او فرهنګي فعاليتونو، راډيو او ټلويزيون، ادبي ټولنو، څېړنيزو مجلو، علمي کنفرانسونو او سيمينارونو کی هم ونده اخيستې ده. د راډيو پاکستان کوټې د اينکر په توګه مي له (۱۹۹۳)ز څخه تر(۲۰۰۶)ز پورې کار کړی او د بولان ټلويزيون له لارې مي هم د ادبي او فرهنګي فعاليتونو برخه اخيستی ده.ما په پاکستان، افغانستان، ايران او متحده عربي اماراتو کی په ګڼو ملي او نړيوالو علمي او ادبي سيمينارونو او کنفرانسونو کې ګډون کړی او خپلې څېړنې مې وړاندې کړې دي. د څېړنې په برخه کې مې هم د پښتو ژبې له ګڼو ځوانو څېړونکو سره کار کړی او تر څلوېښتو زيات د ماسټری څېړنيز کارونه، (۱۸)ايم فل څېړنې او دوه دکتوراګانې مي تر څارنې لاندې بشپړې شوې دي.د ادبي او علمي کار په ترڅ کې مې يو شمېر ادبي او دولتي جايزې هم ترلاسه کړې دي، چې په (۲۰۲۴)ز کال کې د علامه اقبال اکادمی پاکستان د علامه اقبال ګولډ مډال هم پکې شامل دی.خو که له دې ټولو علمي او ادبي عنوانونو څخه تېر شو، زه خپل ځان تر هر څه وړاندې د پښتو ژبې يو خدمتګار ګڼم. زما لپاره ادب يوازې د کتاب ليکل نه دي؛ ادب د انسان، ټولنې، ژبې او فرهنګ د پېژندلو يوه لار ده. ما هڅه کړې چې د خپل قلم له لارې د پښتو ادب په تخليقي، تنقيدي او تيوريک پرمختګ کې خپله ونده واخلم او هغه ادبي ميراث چې له موږ سره دی، د نوې زمانې له فکر او تجربو سره وترم. زما د ژوند تر ټولو لويه پانګه کتابونه او علمي عنوانونه نه، بلکې هغه اړيکې، استادان، ملګري، زده‌کوونکي او ادبي ملګرتياوې دي چې زما د ادبي او علمي سفر په اوږدو کې مې ترلاسه کړې دي. که په يوه جمله کې خپل ژوند راټولوم، نو وايم: ما له پښتو ادب څخه ډېر څه اخيستي او تر خپلې وسه مې هڅه کړې چې بېرته پښتو ادب ته هم څه ورکړم.

مسعود: تاسي له کله راهيسي خپل استعداد او وړتيا د شعر په هنر کی آزمويلی او په زړه پوري خوند او رنګ مو وربښلی دی. مهرباني وکړئ د خپلي شاعری د انګيزې او پيلامې په اړه څه ووياست؟

استاد سيماب: ما شاعري د (۱۹۹۲)ز کال په شاوخوا کې پيل کړه. زما په اند په هر انسان کې يو نه يو شاعر موجود وي؛ خو دا بيا جلا خبره ده چې څوک هغه شاعر په خپل وجود کې پيدا کړي او څوک يې د ژوند په مصروفيتونو کې ورک کړي.زما په فکر، د انسان دننه شاعر هغه وخت راويښېږي چې دی د مينې په ټال کې وځانګي، د فکرونو په درياب کې لاهو شي او بيا د تخيل په مرسته خپله يوه خيالي نړی جوړه کړي. د مينې په ټال خو هر انسان زانګي، خو هغه څوک چې د مينې په اصل او ژورتيا پوه شي، بيا خپل داخل اظهار د شعر په ژبه کوي.زه هم فکر کوم چې زما د شاعرۍ تر شا همدغه مينه، فکر او تخيل ولاړ دي. شعر زما لپاره يوازې د الفاظو يو ځای کول نه دي، بلکې د خپل دننه جذباتو او فکرونو هغه اظهار دی چې په بله ژبه يې ښايي بيانول راته ستونزمن وي.

مسعود: استاد پوهاند زيار د شعر د جوړښت لپاره، په خپل يو اثر ((پښتو بدلمبچ)) کې ژبه ، تول، واند، ولوله (ژبه ، وزن، خيال، فکر، احساس يا عاطفه) بنسټيز او اړين توکي ګڼي. تاسو په دې تړاو څه ليد لرئ او د استاد پوهاند زيار د دغو خبرو پر لاسوند، شعر څه ډول راپيژنئ (تعريفوئ)؟

استاد سيماب: زما په فکر، د استاد پوهاند زيار دا وېش ډېر مهم دی، ځکه شعر يوازې په وزن او قافيه نه جوړېږي؛ شعر د څو بنسټيزو عناصرو يو هنري ترکيب دی لکه. ژبه،هنر(فن)، خيال هر يو په شعر کې خپل ځانګړی نقش لري. که له دې عناصرو څخه يو هم کمزوری وي، د شعر هنري اغېز

کمېږي. ژبه د شعر د اظهار وسیله ده؛ وزن او اهنګ شعر ته موسیقي او حرکت ورکوي؛ خیال شاعر له عادي واقعیت څخه هنري نړۍ ته وړي؛ شعر ته فکري ژورتیا ورکوي او احساس یا عاطفه هغه ځواک دی چې شعر د لوستونکي تر زړه پورې رسوي.خو زه به دا هم ورزیاته کړم چې د دغو ټولو عناصرو تر څنګ هنري وحدت او تخیل ډېر اهمیت لري. شاعر باید دا عناصر داسې سره یوځای کړي چې شعر یوازې د ژبې، وزن، فکر یا احساس مجموعه نه وي، بلکې یو بشپړ هنري اثر ورڅخه جوړ شي.

زما په خیال، شعر د انسان د داخل هغه هنري اظهار دی چې احساس، فکر او خیال د ژبې او اهنګ په وسیله داسې منظم او هنري کېږي چې د شاعر شخصي تجربه له انفرادي حالت څخه ووځي او د لوستونکي له احساس او تجربې سره ګډه شي.

مسعود: تاسې د ادبیاتو، شاعر، شعر او د ادیبانو او شاعرانو د پنځونو او هستونو پورې او مقام د کلاسیکو فیلسوفانو لکه: «افلاطون، سقراط او ارسطو» د اندونو، افکارو او باورونو په رڼا کې څنګه ارزوۍ؟

استاد سیماب: که د ادبیاتو، شاعر، شعر او د ادیبانو د پنځونو مقام د کلاسیکو فیلسوفانو د نظریاتو په رڼا کې وارزوو، نو افلاطون، سقراط او ارسطو هر یو له بېل نظر څخه د ادب او هنر ته کتلي دي.

د دوی په نظریاتو کې اختلاف شته، خو دا اختلاف د ادبیاتو د ماهیت د درک لپاره ډېر مهم دی.افلاطون له شاعرۍ سره یو څه محتاط چلند لري. د ده په اند، شاعرانه پنځونه تر ډېره د محسوسې نړۍ تقلید دی، په داسې حال کې چې حقیقت له دې محسوسې نړۍ ور هاخوا دی. له همدې امله افلاطون شاعر ته د حقیقت د مستقیمې سرچینې په سترګه نه ګوري او کله ناکله د شاعرۍ د تولنیز او اخلاقي اغېز په اړه اندېښنه ښکاره کوي او شاعر له خپله سلطنت څخه پسې اخلي. خو دا خبره هم باید هېره نه کړو چې افلاطون خپله فلسفه په ډېر هنري او ادبي انداز وړاندې کړې ده؛ یعنې د ده په اثارو کې تمثیل، مکالمه، اسطوره او هنري بیان ډېر مهم ځای لري.سقراط بیا د شاعرۍ او شاعر په اړه له اخلاقي او معرفتي اړخه پوښتنې مطرح کوي. د هغه لپاره مهمه دا ده چې شاعر څه وایي، ولې یې وایي او دا وینا پر انسان او ټولنه څه اغېز کوي. یعنې هنر یوازې د خوند وسیله نه ده؛ له انسان سره د فکر کولو او د خپل ځان د پېژندلو اړیکه هم لري.خو ارسطو د شاعرۍ مقام ته په ډېر مثبت او ژور نظر ګوري. هغه د «محاکات» یا تقلید مفهوم د هنر د کمښت په معنا نه کاروي، بلکې محاکات د انسان یوه طبیعي ځانګړنه ګڼي.

د ارسطو په نظر، شاعر یوازې دا نه بیانوي چې څه پېښ شوي دي، بلکې دا هم بیانوي چې څه پېښېدای شي. له همدې امله شعر د ځانګړي واقعیت تر څنګ د انساني تجربې له عمومي حقیقت سره هم اړیکه پیدا کوي. زما په خیال، د شاعر او ادیب مقام له همدې ځایه رپورته کېږي. شاعر تش د الفاظو ترتیبونکی نه دی؛ هغه د خپل عصر شاهد، د انسان د داخل ترجمان او د ټولنې د جذباتو او فکرونو هنري ترجمان دی. لوی ادیب هغه دی چې له خپل شخصي احساس او تجربې څخه داسې هنري اثر جوړ کړي چې د ده له زماني هاخوا هم د انسان لپاره معنا ولري. زه ادب یوازې تقلید نه ګڼم. ادب د واقعیت، تخیل، فکر او احساس ګډه هنري تجربه ده. شاعر واقعیتویني، خو یوازې یې نه نقلوي؛ هغه یې د خپل فکر او تخیل له لارې بیا تخلیقوي او په داسې بڼه یې وړاندې کوي چې لوستونکی هم فکر ته را بولي، چې هم یې احساس کړي او هم ورڅخه جمالیاتي خوند واخلي.که د افلاطون، سقراط او ارسطو نظریات سره یو ځای کړو، نو ویلی شو چې د ادیب مقام یوازې په دې کې نه دی چې ښکلي الفاظ وکاروي؛ د هغه حقیقي مقام هغه وخت رامنځته کېږي چې ښکلا له فکر، احساس له حقیقت او هنر له انساني ارزښتونو سره یو ځای کړي.

مسعود: د یونانیانو د ادبي او شعري رسالو له امله د مسلمانو فیلسوفانو ادبي او فلسفي باورونه، اندونه او افکار اغېزمن شول. لکه څنګه چې فارابي، ابن سینا، ابوالبرکات بغدادي، ابن رشد او خواجه نصیر طوسي هریو د خپلو نبېرونو(آثارو) یوه برخه د شعرد لیدتوګي لپاره ځانګړې کړې ده.

مهرباني وکړئ، په لنډ ډول د دغو مسلمانو فیلسوفانو د ادبي او فلسفي اندونو او افکار په تړاو معلومات وړاندې کړئ.
استاد سیماب: هو، د یوناني فلسفې، په ځانګړي ډول د افلاطون او ارسطو د افکارو، ژباړې او خپرېدو د اسلامي نړۍ پر فلسفي او ادبي تفکر ژور اغېز وکړ. مسلمانانو فیلسوفانو دغه نظریات یوازې تکرار نه کړل، بلکې د اسلامي فکر او خپلې علمي تجربې له مخې یې وڅېړل او په ځینو مواردو کې یې نوي تعبیرونه ورکړل.فارابي د هنر او شعر په اړه د ارسطو له نظریاتو څخه اغېزمن و. هغه شعر د تخیل او محاکات له لارې د انسان پر فکر او احساس د اغېز وسیله ګڼي. د ده په اند، شاعرانه وینا یوازې د خوند لپاره نه ده، بلکې د انسان د تصور او ذهني حالت په جوړولو کې هم رول لري.ابن سینا هم د شعر د ماهیت او د هغه د اغېز په اړه بحث کړی دی. هغه د شعر اړیکه له تخیل، محاکات او انساني احساساتو سره څېړي. د ابن سینا په نظر، شعر د انسان په نفس اغېز کوي او د وینا له نورو ډولونو سره ځانګړی هنري او رواني ځواک لري.ابوالبرکات بغدادي که څه هم د شعر په اړه یې بحثونه د فارابي او ابن سینا په اندازه پراخ نه دي، خو د انسان د ادراک، نفس او عقل په اړه یې فلسفي نظریات د ادبي او هنري تجربې د درک لپاره ارزښت لري.
هغه د انسان د باطني تجربې او ادراک مسئلې ته ځانګړې پاملرنه کوي.ابن رشد د ارسطو د افکارو ستر شارح ګڼل کېږي. هغه د شعر او ادبي بیان په اړه د ارسطو نظریات تشریح او تحلیل کړي دي. د ده په اند، شعر د محاکات او تخیل له لارې پر انسان اغېز کوي او د انساني افکارو او اخلاقو په جوړولو کې مهم رول لرلای شي.خواجه نصیرالدین طوسي بیا د اخلاقو، منطق او فلسفي تر څنګ د انسان د نفس، احساس او ټولنیز ژوند مسئلو ته هم پام کړی دی.
د هغه په فکري نظام کې ادب او هنر له انساني اخلاقو او کمال سره اړیکه پیدا کوي.په پای کې ویلی شو چې دغو مسلمانو فیلسوفانو شعر یوازې د الفاظو او وزن یوه لوبه نه ګڼله؛ بلکې د تخیل، محاکات، احساس، اخلاقو او انساني ادراک له مسئلو سره یې تړاو ورکاوی. دوی د یوناني میراث په اخذولو سره د شعر او ادب د فلسفي مطالعې لپاره په اسلامي نړۍ کې یوه مهمه فکري زمینه برابره کړه.
مسعود: تاسې د ژبپوهنې، ارواپوهنې او د فلسفې د علم، مهم او ګډ اغېزمن اهمیت او ارزښت په نویو ادبي او فلسفي پنځونو او هستونو کې او د فلسفي شاعرانو په رامنځته کېدو کې څه ډول ارزوئ؟
استاد سیماب: زما په خیال، په معاصر ادب کې ژبپوهنه، ارواپوهنه او فلسفه درې داسې علمونه دي چې یو له بل سره ډېر نږدې اړیکه لري او د ادبي تخلیقاتو د ژورتیا لپاره ځانګړی اهمیت لري. نننی شاعر او ادیب یوازې د ښکلو الفاظو په کارولو بسنه نه کوي؛ هغه د ژبې جوړښت، د انسان د ذهن او نفسیاتي کیفیت او د ژوند د معنا په اړه هم فکر کوي.
ژبپوهنه شاعر ته دا ور زده کوي چې ژبه یوازې د خبرو وسیله نه ده، بلکې پخپله د معنا جوړولو یو نظام دی. شاعر د کلمو له انتخاب، ترکیب، اهنګ، استعاره او نخښو څخه داسې استفاده کوي چې نوې معناوې رامنځته کړي. له همدې امله د ژبې ژوره پوهه د نوي ادب په پنځونه کې ډېر اهمیت لري.
ارواپوهنه بیا شاعر د انسان د داخلي نړۍ، احساساتو، عقدو، وېرې، مینې، یوازیتوب او ناخودآګاه ذهن له نړۍ سره مخامخ کوي. کله چې شاعر د انسان نفسیات وپېژني، نو د کردارونو او انساني تجربو انځورول یې له سطحي بیان څخه ژور هنري بیان ته انتقالېږي.
فلسفه بیا د ادب لپاره د پوښتنې او فکر ساحه پراخوي. فلسفه له شاعر سره د ژوند، مرګ، مینې، ازادۍ، حقیقت، عدالت، وجود او انسان د مقام په اړه د پوښتنې کولو زمینه برابروي. ځکه خو فلسفي شاعر یوازې احساس نه بیانوي، بلکې د احساس تر شا د موجود فکر او پوښتنې د بیان هڅه هم کوي.
زما په خیال، کله چې دا درې واړه ژبه، نفسیات او فلسفي فکر په یوه شاعر کې سره یو ځای شي، نو د هغه شاعري له عادي جذباتي بیان څخه پورته ځي او فکري او فلسفي شاعري ورڅخه جوړېږي.البته فلسفي شاعر هغه څوک نه دی چې په شعر کې یوازې فلسفي اصطلاحات وکاروي.

فلسفه باید د شعر په روح کې موجوده وي؛ یعنې شاعر باید د یوې ژورې پوښتنې، تجربې یا فکري ژوره کشمکش هنري اظهار وکړي.نو زه به ووایم چې د معاصر ادیب لپاره ژبپوهنه د اظهار وسیله کوي، اروا‌پوهنه د انسان داخلي نړۍ وربښيي او فلسفه د فکر او معنا افق پراخوي. د دغو دریو علمونو ګډ اغېز کولای شي داسې ادبي پنځونې رامنځته کړي چې هم هنري ښکلا ولري، هم نفسیاتي ژورتیا او هم فکري معنا.

مسعود: تاسې په شعر کې الهام، خیالونه، احساسات او عاطفي انځورونه څنګه ارزوئ؟ ستاسې پر اند، د شعر ویل او لیکل الهام دی که ریاضت او انساني آزمايښت او تجربه؟

استاد سیماب: زما په خیال، الهام د شاعرۍ د پیل ټکی کېدای شي، خو یوازې په الهام شعر نه جوړیږي. الهام هغه ناڅاپي شېبه ده چې یو احساس، یو خیال، یوه خاطره یا یوه پېښه د شاعر په ذهن کې داسې څپه راولاړه کړي چې دی یې د بیانولو اړتیا احساس کړي. خو له دې وروسته د شاعر اصلي کار پیلیږي.خیال د شعر د تخیل نړۍ جوړوي، احساس ورته تودوخه ورکوي او عاطفه یې د انسان له زړه سره نښلوي. که شعر یوازې خیال وي، ښایي ښکلی تصویر ولري؛ که یوازې احساس وي، ښایي عاطفي وي؛ خو کله چې خیال، احساس او عاطفه د ژبې او هنري جوړښت له لارې سره یو ځای شي، نو شعر خپل حقیقي هنري قوت پیدا کوي.زما په خیال، شعر هم الهام دی او هم ریاضت. الهام د شاعر دروازه ټکوي، خو ریاضت هغه دروازه پرانیزي. شاعر باید ژبه زده کړي، ډېر ولولي، فکر وکړي، د ژوند تجربې وکړي او د خپل شعر پر هره کلمه بیا بیا غور وکړي. کله ناکله یو بیت په یوه شېبه کې راشي، خو د هغه د بشپړولو لپاره شاعر ساعتونه، ورځې او حتی میاشتې ورباندې فکر کوي.زه خپله هم داسې تجربه لرم چې کله کله یو خیال یا یو مصرع ناڅاپه ذهن ته راشي؛هغه هنري ښکلا هغه وخت پیدا کوي چې د ژبې، ادب، ژوند او انساني تجربې له سره ژوره اړیکه ولري، هغه الهام په بشپړ شعر نه شي بدلولای.نو زما لپاره الهام د شعر بڅرکی (شراره) دی او ریاضت یې اور دی. انساني تجربه یې تېل دي، فکر یې لارښود دی او ژبه هغه وسیله ده چې دا ټول د شعر په هنري بڼه بدلوي.په پای کې به ووایم چې ښه شعر یوازې د شاعر له تصور څخه نه پیدا کیږي؛ د هغه د ژوند له تجربو، مینې، درد، خوښۍ، ناکامۍ، مشاهدې او داخلي کشمکشونو څخه هم جوړیږي. شاعر څومره چې ژوند په ژوره توګه تجربه کړي، هماغومره یې شعر د انسان له حقیقي احساس سره نږدې کیږي.

مسعود: یوشمیر لیکوال او شاعران په دې ګروهه دي : (...چې د ښه شعر ځانګړتیا ښه انځور نه بلکې د هغه ښه ژبني بیان دی...) ستاسې پر اند په ادب او پښتو ژبه کې ژبني هنر، آرونه او ادبي معیارونه په خپل منځ کې څه اړیکې لري او اغیز یې څه ډول ارزوئ؟

استاد سیماب: زما په خیال، په شعر کې ښه انځور او ښه ژبنی بیان دواړه مهم دي. که شاعر ډېر ښه خیال او انځور ولري، خو د بیان ژبه یې کمزورې وي، هغه خیال خپل بشپړ هنري قوت نه شي څرګندولای. له بلې خوا، که ژبه ډېره ښکلې او هنري وي، خو د هغې تر شا ژور خیال او جذبه نه وي، نو شعر به یوازې د الفاظو ښکلا پاته شي.زه ژبه د شعر د بدن او خیال، جذبه او فکر د هغه روح ګڼم. شاعر خپل داخلي حالت، خیال او تجربه د ژبې له لارې لوستونکي ته انتقالوي. له همدې امله په شعر کې د ژبې انتخاب، د کلمو تناسب، ترکیب، اهنګ، ایجاز، استعاره، تشبیه، سمبول او د کلمو ترمنځ اړیکه ډېر اهمیت لري. په پښتو ادب کې ژبنی هنر، آرونه او ادبي معیارونه له یو بل سره مستقیمه اړیکه لري. ژبنی هنر دا دی چې شاعر له خپلې ژبې څخه په داسې هنري ډول استفاده وکړي چې عادي خبره په ادبي او اغېزمنه وینا بدله شي. ادبي آرونه بیا هغه اصول دي چې د ژبې، خیال، وزن، موسیقیت، تصویر او معنا ترمنځ د توازن او همغږۍ زمینه برابروي. ادبي معیارونه د همدې هنري کیفیت د ارزونې لپاره موږ ته یو ډول کچه راکوي.خو ادبي معیارونه باید د شاعر تخلیقي صلاحیت محدود نه کړي. ژبه ژوندۍ ده او ادب هم ورسره بدلیږي. یو نوښتګر شاعر کله ناکله له

دودیزو معیارونو سره په شعوري ډول واڼن اخلي او د ژبې د نوې تجربې له لارې نوي ادبي امکانات رامنځته کوي. البته دا نوښت باید د ژبې له طبیعي جوړښت او هنري منطق سره اړیکه ولري.
زه به دا خبره داسې لنډه کړم: ښه خیال شعر ته محتوا ورکوي، ښه ژبه ورته هنري بڼه ورکوي، او د دواړو ترمنځ همغږي شعر ته ځېل اصلي جمالیاتي قوت ورکوي.په پښتو کې زموږ د کلاسیک او معاصر ادب لوی شاعران ځکه تر اوسه ژوندي دي چې هغوی یوازې خبرې نه دي کړې، بلکې خبرې یې په هنر بدلې کړې دي. د هغوی د ژبې موسیقي، تصویر، ایجاز او د کلمو انتخاب د دې سبب شوی دی چې شعر یې د وخت له قیده ازاد کړی دی،د هر وخت لپاره دی نو زما په خیال، ښه شعر نه یوازې ښه انځور دی او نه یوازې ښه ژبنی بیان؛ ښه شعر هغه دی چې خیال، احساس، فکر، تصویر او ژبه پکې په یوه هنري وحدت بدل شوي وي.

مسعود: فلسفي شاعر اقبال لاهوري وایي : (.... د شاعر طبعیت په مینه کې اخښل شوی او د مینې او ایمان په اور کې پوخ شوی دی ...) تاسو په شعر کې ښکلا او مینه څنګه ارزوئ؟
استاد سیماب: زما په خیال، مینه د شعر له تر ټولو پخوانیو او ژورو سرچینو څخه ده. انسان چې له مینې سره مخامخ شي، د نړۍ لید یې بدلیږي؛ عادي شیان ورته نوې ښکلا پیدا کوي، فطرت ورسره خبرې کوي او د انسان د ژوند وړې وړې تجربې هم د شاعرانه احساس سبب ګرځي. له همدې امله زه د اقبال دا خبره ډېره مهمه بولم چې د شاعر فطرت باید په مینه کې اخښل شوی او د مینې او ایمان په اور کې پوخ شوی وي.خو زه مینه یوازې د عاشق او معشوق ترمنځ اړیکې ته نه محدودوم. مینه د انسان، وطن، ژبې، فطرت، انسانیت او حقیقت سره هم کېدای شي. کله چې شاعر له ځېل چاپېریال او انسان سره مینه ولري، نو د هغه شعر له شخصي احساس څخه پورته ځي او د ټولنې او انسان د ګډ احساس ترجمان ګرځي.ښکلا هم زما په خیال یوازې د ظاهري حسن نوم نه دی. ښکلا د احساس، خیال، معنا او حقیقت یو ډول هنري ترکیب دی. یو شاعر کولای شي په درد کې هم ښکلا پیدا کړي، په غم کې هم شعر ومومي او په یوه عادي منظره کې داسې معنا ووینې چې بل انسان یې نه ویني.زه به ووایم چې مینه د شاعر د احساس سرچینه ده او ښکلا د هغې هنري ځرګندونه. شاعر مینه احساسوي، خیال یې انځوروي او ژبه یې په ښکلا بدلوي.البته یوازې مینه د ښه شعر لپاره بسنه نه کوي. مینه چې له فکر، تخیل، تجربې او هنري ژبې سره یو ځای شي، هغه وخت په شعر بدلیږي. که جذبه وي خو هنري بیان نه وي، ممکن هغه یوازې یو شخصي جذبه پاته شي؛ خو کله چې شاعر ځپله جذبه په هنري ژبه کې داسې بیان کړي چې د نورو انسانانو له جذبې سره هم اړیکه پیدا کړي، نو شعر رامنځته کیږي.له همدې امله زما په خیال، شعر د مینې، ښکلا او فکر ګډه تجربه ده؛ مینه یې زړه دی، ښکلا یې هنري بڼه ده او فکر یې ژورتیا.

مسعود: تاسې نن سبا د جولي (فورم) له مخې د شعر کلاسیک او دودیز ځېلونه یا ډولونو لکه : دوبیزه (مثنوي)، بوللـه (قصیده)، غزل، ځلوریزه (رباعي) ، درپیزه (مثلث)، پارکی (قطعه) ... څومره اړین او ارزښتناک بولئ، که په دې اړه په لنډه توګه معلومات راکړئ؟
استاد سیماب: زما په فکر، د شعر کلاسیک او دودیز فورمونه تر اوسه ځېل ارزښت له لاسه نه دی ورکړی.مثنوي، قصیده، غزل، ځلوریزه یا رباعي، مثلث، قطعه او نور شعري ډولونه زموږ د ادبي میراث مهمه برخه ده. هر فورم ځېل ځانګړی جوړښت، اهنګ، د بیان طریقه او هنري کشش لري.د غزل ځانګړتیا د احساس، مینې، عرفان او فلسفي افکارو د لنډ او موسیقایي بیان په برخه کې ډېره ځرګنده ده. مثنوي د اوږدو داستانونو، تاریخي او حماسي موضوعاتو لپاره پراخ امکانات لري.
رباعي بیا د یوې ژورې تجربې یا فلسفي مفکورې د لنډ او متمرکز بیان لپاره ځانګړی قوت لري.
قصیده د ستاینې، وېناوې، ټولنیزو او فکري موضوعاتو لپاره کارېدلې ده او قطعه هم د یوې ځانګړې موضوع د متمرکز بیان کشش لري.خو زه فکر نه کوم چې معاصر شاعر باید یوازې د دې لپاره چې کلاسیک فورم دی، په هماغه قالب کې شعر ووایي. فورم باید د محتوا او هنري اړتیا له مخې انتخاب شي. که د شاعر فکر، احساس او موضوع په غزل کې ښه ځرګندیږي، غزل دې وکاروي؛ که داستاني

موضوع وي، مثنوي یا بل مناسب فورم ورته غوره کېدای شي.له بلې خوا، د معاصرې شاعرۍ ازاد شعر او نوي شعري فورمونه هم زموږ د وخت اړتیاوې دي. ادب ژوندی شی دی او د وخت له بدلون سره فورمونه هم بدلېږي.
نو زما په خیال، نه باید کلاسیک فورمونه پرېږدو او نه باید نوي فورمونه رد کړو. کلاسیک فورم زموږ ادبي حافظه او هنري تجربه ده، او نوي فورمونه زموږ د معاصر احساس او فکر د اظهار نوې لارې دي. اصلي معیار باید دا وي چې شاعر په هر فورم کې څومره هنري او اغېزمنه پنځونه کوي.

مسعود: تاسي په خپله شاعرۍ کې زیاتره د سپین یا نوي او آزاد شعر پلوي یاست او که د غزل؟ مهرباني وکړئ د دغو شعري ډولونو په اړه په لنډه توګه معلومات راکړئ؟

استاد سیماب: زه په خپله شاعرۍ کې هم غزل لیکم او هم سپین یا آزاد شعر، خو زما رجحان تر ډېره د موضوع او احساس له اړتیا سره تړلی وي. زه نه غواړم شاعر ځان یوازې تر یوه فورم پورې محدود کړي؛ ځکه هره موضوع خپل مناسب شعري جوړښت غواړي.غزل زموږ په کلاسیک او معاصر ادب کې ډېر مهم فورم دی. غزل د لنډو، موسیقايي او عاطفي بیانونو له لارې د مینې، درد، عرفان، فلسفي، ټولنیزو تجربو او انساني جذباتو د اظهار پراخ امکانات لري. په غزل کې د وزن، قافیې، ردیف او اهنګ له امله یوه ځانګړې موسیقي پیدا کېږي، او همدا موسیقي یې د لوستونکي او اورېدونکي له احساس سره ژر نښلوي. خو سپین یا آزاد شعر شاعر ته د بیان پراخه آزادي ورکوي. دلته شاعر اړ نه دی چې حتماً د غزل دودیز وزن، قافیه او ردیف مراعات کړي؛ بلکې د خیال، احساس، تصویر، داخلي موسیقۍ او معنوي تسلسل له مخې خپل شعر جوړوي. البته آزاد شعر دا معنا نه لري چې هره نثري جمله شعر ده. آزاد شعر هم خپل هنري جوړښت، اهنګ، تصویر، ایجاز او داخلي نظم لري.زما په فکر، د غزل او آزاد شعر ترمنځ اصلي توپیر په فورم کې دی، خو د دواړو روح خیال، احساس، فکر او هنري ژبه ده. که دا عناصر نه وي، نه دودیز فورم شعر ژغورلای شي او نه آزاد فورم.زه شخصاً هغه شعر خوښوم چې موضوع یې فورم ټاکي. کله چې یو احساس په غزل کې خپل بشپړ موسیقايي او عاطفي بیان پیدا کوي، غزل لیکم؛ او کله چې یوه موضوع پراخ نفس، ازاد حرکت او نوې ژبنۍ تجربه غواړي، آزاد شعر ته مخه کوم. په پای کې، زما لپاره د شعر ارزښت په دې کې نه دی چې هغه غزل دی که آزاد شعر؛ اصلي خبره دا ده چې شاعر څه وایي، څنګه یې وایي او د لوستونکي په ذهن او احساس کې یې څه اغېز پرې ایښی دی.
مسعود: شاعر وايي:

د آفتاب پر کمند نه خیژم اسمان ته
نه ړدم بار لکه شبنم پر دوش د ګلو

او یا دا لنډۍ لولو:

داسي د مخ په سالو پټ کړه
لکه چې شپه پر ورځ خواره کړي تور جالونه

نن سبا کره کتونکي د یوه شعر په هنري ارزونه کې ترعیني انځورونو، ذهني انځورونه او بیا سیمبولونه هغه هم نوي نوي ډېر ټاکنده بولي.

تاسي په پښتو ادب او شعر کې عیني او ذهني انځورونه څه ډول ارزوی؟

استاد سیماب: زما په اند، په شعر کې عیني او ذهني دواړه انځورونه ډېر اهمیت لري، خو د معاصرې شاعرۍ په ارزونه کې ذهني انځور او سمبول ځکه ډېر مهم شوي چې شاعر یوازې د لیدل شوو شیانو بیان نه کوي، بلکې د هغو تر شا پټې معناوې، جذبات او فکري تجربې هم رااخلي.عیني انځور هغه دی چې شاعر یو شی، منظره، انسان یا حالت په داسې ژبه انځور کړي چې لوستونکی یې په ذهن کې تقریباً وویني. لکه په دې لنډۍ کې چې تاسو ووېل دلته د شپې، ورځې او تور جالونو له لارې د مخ پټېدل په یوه ډېر ښکلي عیني تصویر کې وړاندې شوي دي. لوستونکی کولای شي هغه

منظره په خپل ذهن کي ويني.خو ذهني انځور تر محسوسي صحني يو ګام وړاندې ځي. شاعر د يوه شي له لارې يوه مفکوره، احساس يا نفسياتي حالت رامنځته کوي. لکه د شيدا دي بيت ،دلته د آفتاب کمند او د شبنم بار يوازې عادي تصويري عناصر نه دي؛ د شاعر د خيال، ارادې، ناتوانۍ، سپکوالي او د انسان د وجود له فکري تجربې سره ژوره اړيکه پيدا کوي.زما په خيال، سمبول بيا د عيني او ذهني انځور ترمنځ يوه بله لوړه هنري مرحله ده.

شاعر يو محسوس شی اخلي، خو هغه ته داسې پراخه معنا ورکوي چي له خپلې ظاهري بڼې څخه ډېر وړاندې ځي. په همدې وجه نننی کره کتونکي نوي سمبولونه ډېر مهم بولي؛ ځکه سمبول شعر ته د څو پوړيزې معنا امکان ورکوي.البته زه دا نه وايم چي عيني انځور کم ارزښته دی. د پښتو په کلاسيک او ولسي ادب کي زموږ د طبيعت، غرونو، سيندونو، ګلونو، شپې، ورځې، باران او انساني ژوند ډېر ښکلي عيني انځورونه لرو. خو لوی شاعر هغه دی چي له همدې محسوسو شيانو څخه ذهني او معنوي نړۍ هم جوړه کړي.زما په فکر، د شعر قوت هغه وخت زياتېږي چي عيني تصوير، ذهني تصوير او سمبول يو له بل سره هنري اړيکه پيدا کړي. شاعر بايد لوستونکي ته يوازې دا ونه وايي چي څه يې ليدلي؛ بلکي دا هم ورسره شريک کړي چي د هغه ليدلي شي په ذهن او احساس کي څه معنا پيدا کړې ده.لنډه دا چي عيني انځور د سترګو له لارې شعر ته راځي، ذهني انځور د فکر او خيال له لارې او سمبول د معنا ژور اړخونه رابرسېره کوي. د معاصر شعر يوه مهمه ځانګړتيا همدا ده چي له محسوس تصوير څخه د ژورې ذهني او سمبوليکي معنا پر لور حرکت کوي.

مسعود: يو شمير شاعران په خپلو شعرونو کي د سيده، بربنډو او لوڅو خبرو، پيغامونو او موخو پر ځای د سيمبول او تمثيل ژبه پکاروي. ستاسي پر اند سيمبولونه په شعر کي د يو شاعر د ذهني او رواني حالاتو تمثيل دی او که په يوه ټولنه کي د اکربکر(حال احوال) څخه په طبيعي بڼه جوړيږي؟

استاد سيماب: زما په خيال، سمبول په شعر کي يوازې د شاعر د ذهني او نفسياتي حالت انعکاس نه دی او يوازې د ټولني له حالاتو څخه هم نه جوړېږي؛ بلکي د دواړو ترمنځ د تعامل محصول دی.شاعر له خپلې ټولني، تاريخ، کلتور او چاپېريال څخه اغېزمن کېږي. هغه څه چي په ټولنه کي پېښېږي، د شاعر په ذهن او نفسيات کي يوه ځانګړې تجربه جوړوي او شاعر بيا دغه تجربه د خپل تخيل له لارې په سمبول بدلوي. نو سمبول د خارج له نړۍ څخه شاعر ته راځي، خو د شاعر په داخلي نړۍ کي نوې معنا پيدا کوي.مثلاً «شپه» په خپله يو طبيعي حالت دی، خو شاعر کولای شي هغه د تيارې، وېرې، استبداد، ناهيلی يا د يوې ستونزمنې ټولنيزې مرحلې لپاره سمبول وګرځوي. همدارنګه «رڼا» يوازې رڼا نه پاته کېږي؛ کېدای شي د اميد، پوهې، ازادۍ او بدلون معنا پيدا کړي. دا معنا په هر شاعر او هره ټولنه کي يو شان هم نه وي.زما په خيال، د سمبول لويه ځانګړتيا دا ده چي شاعر مستقيمه خبره نه کوي، بلکي لوستونکي ته د معنا د کشف زمينه برابروي. په همدې وجه سمبوليک شعر کله ناکله تر مستقيم بيان ډېر اغېزناک وي؛ ځکه لوستونکی يوازې د شاعر خبره نه اوري، بلکي د هغې معنا خپله کشفوي.خو دلته يو مهم ټکی دا هم دی چي هره استعاره يا هره مبهمه خبره سمبول نه شي کېدای. سمبول بايد د شعر له ټولې فضا، د شاعر له فکري نړۍ او د موضوع له اړتيا سره اړيکه ولري. که سمبول يوازې د مبهموالي لپاره وکارول شي، شعر به ژور نه، بلکي مغلق شي.نو زه به ووايم چي سمبول د شاعر د باطن او چاپېريال ترمنځ د اړيکي هنري ژبه ده. ټولنه مواد ورکوي، شاعر يې په خپل ذهن کي تجربه کوي،په تخيل کي يې اچوي او شعر يې په داسې سمبول وړاندې کوي چي شخصي تجربه يې په ګډه انساني او ټولنيزه معنا بدله شي.

مسعود: په پښتو ادب کي بيلابيل ادبي سبکونه دود لري.مهرباني وکړئ دا سبکونه راته پرګوته کړئ، او تاسي د دغو سبکونو ځانګړتياوې او اغيز د پښتو ادب د ودې، پرمختګ او پراختيا لپاره څه ډول ارزوئ؟ او دا راته ووياست، تاسي په شعر او شاعری کي ځانته خپل سبک لرئ او که د کوم بل سبک پلوي کوئ؟

استاد سیماب: سبک تاسو په کومه مانا اخلئ؟ که چیري د فکر په مانا اخلی نو بیا ځواب یو دی که یي د فن په مانا اخلئ بیا ځواب بل دی(دا اوږد بحث دی) .زما په فکر، د سبک په اړه باید لومړی یوه خبره روښانه کړو. سبک په اصل کې د یوه شاعر یا لیکوال ځانګړی هنري او فني جوړښت او د بیان ځانګړې طریقه ده. یعني هر شاعر د ژبې د استعمال، د خیال د وړاندې کولو، د تصویر جوړولو، د کلمو د انتخاب، د اهنګ، ترکیبونو، استعاراتو او د موضوعاتو د بیان له مخې خپل ځانګړی سبک پیدا کوي. په دې معنا سبک فردي ځانګړنه ده او هر پیاوړی شاعر خپل ځانګړی هنري غږ لري.البته د ادب په مطالعاتو کې «سبک» کله ناکله د یوه فکري یا هنري جریان او مکتب لپاره هم کارول شوی دی. لکه کلاسیکیزم، رومانتیزم، ریالیزم، سمبولیزم، سوریالیزم او نور. په دې معنا بیا سبک فردي نه، بلکې د ګڼو لیکوالو او شاعرانو ګډ فکري او هنري تمایل وي. په پښتو ادب کې هم موږ کولای شو دواړه مفاهیم سره بېل کړو. که د سبک خبره د فردي هنري جوړښت په معنا کوو، نو خوشحال خان خټک، رحمان بابا، حمیدبابا،امیر حمزه شنواری، اجمل خټک، غني خان او نور هر یو خپل ځانګړی سبک لري. د هغوی د ژبې، خیال، فکر، تصویر، عاطفې او د بیان د طریقې ترمنځ توپیرونه د همدې فردي سبک څرګندونه کوي. خو که سبک د فکري مکتب په معنا واخلو، بیا په پښتو ادب کې د تصوف او عرفان، مزاحمتي رنګ، پښتون ریالزم، ترقي پسند رجحان، رومانویت، مقصدیت او نور دي، نوې شاعرۍ او نورو فکري هنري تمایلاتو خبرې کولای شو. دا بیا د یوه فرد سبک نه، بلکې د یوه ادبي جریان یا ګډې فکري تجربې مسئله ده.زما په فکر، د پښتو ادب د ودې لپاره دواړه اړخونه مهم دي. ادبي مکتبونه د شاعر او لیکوال فکري افق پراخوي، خو فردي سبک هغه وخت رامنځته کېږي چې شاعر دغه اغېزې په خپل شخصي تخیل، تجربه او ژبه کې جذب او بیا یې په خپله ځانګړې بڼه وړاندې کړي.زه په خپله شاعرۍ کې هم هڅه کوم چې د کوم شاعر د سبک تقلید ونه کړم. له کلاسیکې شاعرۍ، معاصرې شاعرۍ، فلسفي او سمبولیک بیان څخه مې اغېز اخیستی دی، خو هڅه مې دا ده چې دغه اغېز په خپل فکري او هنري جوړښت کې داسې جذب کړم چې په پای کې خپل ځانګړی شعري ږغ پیدا کړم.زما په خیال د شاعر د سبک تر ټولو مهمه نخښه همدا ده چې شاعر د نورو په منځ کې خپل ځان پیدا کړي. مکتب فکري لار دربښيي، خو سبک ستا د تګ خپله طریقه ده.

مسعود: ویل کیږي چې په پرتله د شعر د انساني جذباتو او احساساتو د اظهار لپاره نثر یو ښه او بریالی صنف دی. تاسې په دې اړه څه لید لرئ؟ او دا راته وایاست خوشال خان خټک لکه څنګه چې پښتو شعر او نظم ښکلی او رنګین کړ، همدغسې په نثر کې هم د یوه داسې هنري نوښت بنسټ کېښود چې اوسنی پښتو ادب پرې ویاړي. که تاسې یې له څومره پېژ او څرنګیز پلوه پر هنري او ادبي نوښتونو یوه لنډه رڼا واچوئ.

استاد سیماب: زما په اند، دا خبره په مطلق ډول سمه نه ده چې ګڼي د انساني جذباتو او احساساتو د اظهار لپاره نثر تر شعر غوره او بریالی دی. شعر او نثر دواړه د انسان د داخلي نړۍ د اظهار پیاوړي هنري وسایل دي، خو د بیان طریقې او امکانات یې سره توپیر لري.شعر د وزن، اهنګ، ایجاز، خیال، تصویر، موسیقیت او عاطفي تمرکز له لارې احساس په ډېره لنډه او اغېزمنه بڼه وړاندې کوي. نثر بیا د تفصیل، تسلسل، وضاحت، داستاني فضا او د شخصیتونو د نفسیاتي حالتونو د پراخ انځور امکانات لري. له همدې امله کله ناکله داسې احساسات چې په شعر کې په یوه بیت یا څو کرښو کې بیانیږي، په نثر کې د یوې بشپړې صحنې او داستان په وسیله څرګندیږي. نو زما په خیال د شعر او نثر ترمنځ د غوره والي مسئله نه، بلکې د هنري امکاناتو د توپیر مسئله ده.د خوشحال خان خټک په اړه بیا زه دا خبره ډېره مهمه ګڼم چې خوشحال یوازې ستر شاعر نه دی؛ هغه د پښتو د نثر په وده کې هم یو مهم بنسټګر دی. هغه پښتو نثر له پېچلي نیم شعري او مقفا بیان څخه تر یوه حده اسانه او خپل اصل بڼې پر لور بوت.د خوشحال په نثر کې د ده د شخصیت هغه ځانګړتیاوې هم ښکاري چې په شاعرۍ کې یې وینو: پیاوړی فکر، روښانه درېځ، د ژوند تجربه، حماسي روحیه، طنز، انتقاد، حکمت او د طبیعت او انساني ژوند ژوره مشاهده.په «دستارنامه» کې د پښتني ټولنې د مشرۍ، مېړانې، اخلاقو، نسب، دودونو او ټولنیزو ارزښتونو په اړه مهمې خبرې کوي. د دې اثر نثر د

معلوماتو تر ځنګ د شخصيتونو، پېښو او ټولنيزو ارزښتونو د انځورولو ځانګړې هنري رنګ لري.همدارنګه د خوشحال په نورو نثري اثارو کې موږ د طب، اخلاقو، سياست، ټولنيز ژوند، تجربې او انساني طبيعت په اړه خبرې وينو. د ده نثر يوازې د يوې موضوع د بيان وسيله نه ده، بلکې د هغه د پراخ علم، تجربې او فکري نړۍ هنداره ده.که يې له کميت او کيفيت دواړو پلوه وګورو، خوشحال خان د پښتو نثر لپاره يوه پراخه موضوعاتي ساحه پرانيسته. له کيفيتي پلوه يې نثر ته هر اړخيز فکري قوت، استدلال، روان بيان، طنزي رنګ، تجربوي ليد او شخصيتي ځانګړتيا ورکړه.زما په اند، د خوشحال تر ټولو ستر نثري نوښت دا دی چې ده پښتو نثر يوازې د معلوماتو د انتقال وسيله نه؛ بلکې هغه يې د فکر، تجربې، انتقاد، ټولنيزې مشاهدې او ادبي اظهار وسيله وګرځوله.نو که د پښتو ادب په تاريخ کې د خوشحال مقام يوازې د شاعر په توګه وڅېړو، د هغه د شخصيت نيمه برخه به مو ليدلې وي. خوشحال شاعر، مفکر، مورخ، طبيب و؛ او د ده نثر د پښتو د ادبي او فکري نثر په تاريخ کې يو مهم پړاو ګڼل کېږي.

مسعود: خوشال خان خټک وروسته له دې چې اورنګ زيب د مغولي دولت د زمامدارانو په سلا مشوره په نامردانه ډول ونيوو او د هند د (رنتبور) په بنديخانې کې يې بندي کړ، د ده په نښېرونو (آثارو) کې په ځانګړي توګه د نومورې د شعر په هنر کې ډېر بدلونونه او رنګينتوب ځرګند شو. ستاسې پر اند د دې لامل دک او دليل په څه کې وُ؟

زما په فکر، د خوشحال خان خټک د بند تجربه د هغه په شاعرۍ کې د فکري بدلون يو :استاد سيماب ډېر مهم لامل و. خوشحال له بند مخکې هم شاعر، جنګيالی، مشر او د خپل وخت له سياسي حالاتو سره ژور تړاو لرونکی انسان و؛ خو کله چې د مغولي واکمنۍ له خوا په نامردانه توګه ونيول شو او د رنتبور په بند کې واچول شو، د هغه د ژوند تجربه ناڅاپه له يوه نوي او ډېر سخت حالت سره مخ شوه.بند د انسان له داخل سره د مخامخ کېدو يو ځانګړی حالت دی. له ازادۍ محروميت، يوازېتوب، د خپل برخليک په اړه فکر، د واکمن ظلم او د وطن او قوم د حالت اندېښنه د شاعر په ذهن او نفسياتو ژور اغېز کوي. همدا تجربه د خوشحال په شاعرۍ کې د ازادۍ، غيرت، مقاومت، پښتونولۍ او فردي کرامت مفکورې لا پياوړې کړې.زه فکر کوم چې د خوشحال په شاعرۍ کې د بند دوره يوازې د موضوع د بدلون سبب نه شوه، بلکې د هغه د شاعرۍ عاطفي او نفسياتي ژورتيا يې هم زياته کړه. هغه څه چې پخوا يې ښايي د يوه مشر او جنګيالي په توګه ويل، وروسته يې د يوه خورېدلي، خو نه ماتېدونکي انسان له دننه څخه بيان کړل.د ده په شاعرۍ کې د بند درد، د ازادۍ ارمان او د مغولي واکمنۍ پر وړاندې مقاومت يو له بل سره داسې ګډ شول چې شعر يې يوازې شخصي درد پاتې نه شو؛ بلکې د يوه قوم د اجتماعي احساس او مقاومت ژبه شوه.له بلې خوا، بند د خوشحال د شخصيت يو بل اړخ هم راوښې کړې فلسفي او فکر انګېز اړخ. کله چې انسان له خپل عادي ژوند، واک، حرکت او ټولنيز چاپېريال څخه جلا شي، د ژوند، مرګ، برخليک، انسان، عزت او ازادۍ په اړه يې فکر ژورېږي. خوشحال هم له دې تجربې څخه په استفادې خپل شعر له شخصي تجربې څخه د عمومي انساني تجربې پر لور بوت.نو زما په اند، د خوشحال د شاعرۍ هغه بدلون او رنګينتوب چې د بند له دورې وروسته لا ډېر ځرګندېږي، د شخصي کړاو، سياسي فشار، د ازادۍ د محروميت، قومي احساس، مقاومت او ژورې فکري تجربې ګډه پايله ده.
په لنډه توګه، ويلی شو: بند خوشحال مات نه کړ؛ بند خوشحال لا پياوړی، ژور او شاعرانه کړ. د زندان ديوالونو د هغه د بدن حرکت محدود کړ، خو د فکر او شعر افق يې لا پراخ کړ. له همدې امله د هغه د بند شعرونه يوازې د يوه بندي انسان فرياد نه دي، بلکې د ازادۍ، عزت او مقاومت ادبي سند هم ګڼل کېدای شي.

مسعود: زموږ په هيواد کې د لرغوني رزمي او حماسي ادبياتو تاريخ يو ځانګړي بحث ته اړتيا لري، چې زياتره يې د فولکلور په چوکاټ کې د خلکو په زړونو، سينو او مغزونو کې ځای نيولی دی. تاسې د يو ليکوال، اديب او شاعر په توګه د دغو رزمي او حماسي ادبياتو اغيز، اهميت او ارزښت د

مضمون، منځپانګې او محتوا له مخې پر ادبي فورم او بڼې او د تاریخ په روښانه کولو کې څه ډول ارزوئ؟

استاد سیماب: زما د پښتو ادب د تیورۍ له نظره چې ما په خپل کتاب کې وړاندې کړې ده د دې پوښتنې ځواب دا کېدای سي چې، رزمي او حماسي ادبیات یوازې د جګړو، اتلانو او میړانې روایت نه دی؛ بلکې دا د یوه ولس د اجتماعي حافظې، فرهنګي کوډونو، ارزښتونو، تخیل او تاریخي شعور هنري متن دی. په ځانګړي ډول زموږ هغه لرغوني حماسي روایتونه چې د فولکلور په بڼه له نسلونو نسلونو ته انتقال شوي، د ولس په ګډه حافظه کې د یوه ځانګړي ادبي نظام حیثیت لري.که د متن‌محورې تیورۍ له مخې ورته وګورو، نو په حماسي متن کې یوازې پېښه مهمه نه ده؛ بلکې ژبه، نخښې، تکرار، تصویر، کرکټر، روایت، تضاد او د معنا جوړښت ټول یو له بل سره اړیکه لري. اتل یوازې یو شخص نه پاتې کیږي، بلکې د یوې ټولنې د مطلوبو ارزښتونو سمبول ګرځي؛ دښمن هم یوازې یو فرد نه وي، بلکې د مقابل ارزښت یا ځواک استازیتوب کوي.له بلې خوا، د پښتنې ادبي فرهنګي کوډ(ضابطه) له مخې په رزمي او حماسي ادب کې غیرت، میړانه، وفاداري، ننګ، خپلواکي، میلمه‌پالنه، د خپلې خاورې دفاع او قرباني یوازې فردي صفتونه نه دي؛ بلکې هغه فرهنګي کوډونه دي چې د ټولنې د ګډ شعور برخه ګرځېدلي دي. حماسي روایت همدغه کوډونه په هنري ژبه بیا تولیدوي او له یوه نسل څخه بل نسل ته یې انتقالوي.د دې ادب په جوړښت کې اجتماعي تخیل هم ډېر مهم دی. ځکه فولکلوري حماسه د یوه لیکوال شخصي پنځونه نه ده؛ ولس یکې د وخت په تېرېدو سره خپلې تجربې، هیلې، وېرې، ارمانونه او ارزښتونه ورګډ کړي دي. له همدې امله په یوه حماسي روایت کې تاریخي واقعیت، افسانه، مبالغه او تخیل یو ځای لیدل کیږي.له تاریخي پلوه هم دا روایتونه مهم دي، خو زه یې له مستند تاریخ سره یو شان نه ګڼم. حماسي ادبیات موږ ته تل د یوې پېښې «عیني تاریخ» نه راکوي؛ بلکې د دې پېښې په اړه د ولس ذهنیت او تاریخي احساس راښیي. یعني موږ ورڅخه دا پوښتنه هم کولای شو چې ولس خپل اتل څنګه تعریف کړی، د عدالت او ظلم تصور یې څه ډول و او کوم ارزښتونه یې د ساتلو وړ ګڼلي دي.د نوي تاریخپالنې له نظره هم دا حماسي روایتونه مهم دي؛ ځکه ادبي متن له خپل تاریخي او ټولنیز چاپېریال څخه جلا نه دی. په حماسي ادب کې د واک، مقاومت، قوم، خاورې، عدالت او خپلواکۍ هغه تصورونه چې رامنځته کیږي، د خپل وخت له ټولنیزو شرایطو سره اړیکه لري.نو زما په اند، د رزمي او حماسي ادب ارزښت یوازې په مضمون کې نه دی؛ مضمون، فورم، فرهنګي کوډ، اجتماعي حافظه، تخیل او تاریخي شعور ټول په ګډه د هغه ادبي ماهیت جوړوي. د حماسي ادب اتل د فرد له کچې پورته د ټولنې د ګډو ارمانونو استازی ګرځي، او همدا ټکی یې له عادي داستانه جلا کوي.له همدې امله زه زموږ د لرغوني حماسي فولکلور د پښتو ادب د تیورۍ لپاره ډېر مهم ګڼم. دا زموږ لپاره داسې ادبي تجربه ګاه ده چې یکې دمتن، فرهنګ، تاریخ، ټولنیز شعور، سمبول، تخیل او هویت اړیکې په طبیعي ډول مطالعه کېدای شي.که په یوه جمله کې یې ووایم: پښتو حماسي فولکلور د پښتنې ټولنې د اجتماعي حافظې هنري متن دی؛ اتل یې د فرهنګي ارزښتونو سمبول، روایت یې د تاریخي شعور حافظه او ژبه یې د ولس د ګډ تخیل وسیله ده.

مسعود: دیو شمیر شاعرانو په شعرونو کې مستي، یاغیتوب، غرور او سرکښي زیات لیدل کیږي. تاسې په شعر کې دا لاملونه او فکتورونه څه ډول څېړئ؟ او دا راته ووایاست چې تاسې هم په خپلو شعرونو کې له دغو لاملونو څخه هم کار اخیستئ او که نه؟

استاد سیماب: زما په خیال، مستي، یاغیتوب، غرور او سرکښي په شعر کې یوازې د شاعر د شخصي مزاج څرګندونه نه ده؛ دا ډېر وخت د شاعر د نفسیاتي حالت، فکري دریځ، ټولنیز چاپېریال او فرهنګي کوډونو(ضابطو) انعکاس وي. شاعر چې له خپل وخت، ټولنې او ژوند سره ژوره اړیکه لري، د خپل چاپېریال کشمکشونه په شعر کې په بېلابېلو بڼو څرګندوي.مثلاً مستي کېدای شي د ژوند، مینې، ازادۍ او ښکلا د شدید احساس څرګندونه وي؛ یاغیتوب د حالاتو پر وړاندې د اعتراض او مقاومت ژبه کېدای شي؛ غرور کله کله د شخصیت د ځان‌باورۍ او انفرادي ځان خوښۍ نخښه وي او سرکښي بیا د جبر، محدودیت او تحمیل پر وړاندې د انسان د ازادۍ غوښتنه تمثیلولای شي.که د

پښتني ادبي فرهنګي کوډ له مخې ورته وګورو، نو په پښتو شاعرۍ کې غيرت، ننګ، خپلواکي، مېړانه او د ظلم پر وړاندي درېدل له پخوانيو فرهنګي ارزښتونو سره تړاو لري. له همدې امله ياغيتوب او سرکښي په پښتو شعر کې يوازې انفرادي احساس نه دی؛ ډېر وخت د ټولنيز او فرهنګي مقاومت معنا هم پيدا کوي.له بلې خوا، د ارواپوهنې له مخې شاعر کله د خپل داخلي فشار، محروميت، مينې، ماتې، غوسې يا ازادۍ غوښتنې د بيان لپاره هم له سرکښۍ او ياغيتوب څخه کار اخلي. يعنې هغه څه چې په ظاهره غرور ښکاري، کېدای شي په حقيقت کې د يو ژور داخلي درد يا د خپل «ځان» د اثبات هڅه وي.زه په خپله شاعرۍ کې هم له دې کيفيتونو سره مخامخ کېږم، خو زما لپاره يې استعمال هدف نه، بلکې د موضوع او احساس طبيعي نتيجه ده. کله چې د انسان د ازادۍ، کرامت، مينې يا مقاومت خبره کوم، هلته ياغيتوب او سرکښي د بيان يوه طبيعي ژبه ګرځي. کله چې د مينې او ژوند د مستۍ خبره وي، بيا مستي د خوښۍ او عاطفي سرشارهتوب په معنا راځي.خو زه غرور په مطلقه معنا نه ستايم. که غرور د ځانباورۍ او خپل شخصيت د ساتنې معنا ولري، ادبي ارزښت پيدا کوي؛ خو که د بل انسان د سپکاوي او ځانلوړ ګڼلو معنا ولري، بيا يې مثبت ادبي ارزښت نه وينم.نو زما په اند، په شعر کې مستي، ياغيتوب، غرور او سرکښي هغه وخت هنري ارزښت پيدا کوي چې د شاعر له فکري نړۍ، نفسياتي تجربې، ټولنيز واقعيت او فرهنګي چاپېريال سره عضوي اړيکه ولري. شاعر بايد يوازې د ياغي ښکاره کېدو لپاره ياغي نه شي؛ بلکې ياغيتوب يې بايد د يوې ژورې تجربې او معنا هنري بيان وي.په لنډه توګه، زه دا کيفيتونه د شعر د موضوع په توګه نه، بلکې د شاعر د احساس، فکر او فرهنګي دريځ د بيان د هنري وسايلو په توګه ګورم.

مسعود: د رحمان بابا په شعر کې، په پرتله د نورو شاعرانو د تصوف رنګ ډېر زيات ځرګند دی. مهرباني وکړئ په دې اړه په لنډه توګه معلومات راکړئ، او دا راته ووياست، چې د ده په مجازي او حقيقي عشق کې کوم ځانګړي توپيرونه شتون لري؟

استاد سيماب: رحمان بابا د پښتو کلاسيک ادب له هغو شاعرانو څخه دی چې تصوف او عرفان يې د شاعرۍ له بنسټيزو موضوعاتو څخه دي. د ده تصوفي فکر يوازې د اصطلاحاتو او صوفيانه تعبيرونو په کارولو محدود نه دی، بلکې د ده د شاعرۍ په اخلاقي نړۍ کې ريښې غځولې دي.د رحمان بابا په شعر کې مينه، انسانيت، عاجزي، صبر، زهد، د نفس تزکيه، د دنيا بېثباتي او د انسان د باطني اصلاح مهم ځای لري. هغه د ظاهري ژوند تر شا د يوه معنوي حقيقت د موندلو هڅه کوي. د ده لپاره انسان د ظاهر له کچې ډېر ژور موجود دی او د انسان د کمال لار د باطن له اصلاح او د مينې له تجربې سره تړلې ده.د رحمان بابا د تصوفي فکر يوه مهمه ځانګړتيا دا ده چې هغه تصوف له انساني اخلاقو سره نښلوي. د هغه په شعر کې ريښتينی صوفي هغه څوک نه دی چې يوازې له نړۍ ځان ګوښه کړي؛ بلکې هغه څوک دی چې له انسان سره مينه، له خلکو سره ښه چلند او له خپل نفس سره مبارزه ولري.د مجازي او حقيقي عشق په اړه زما په اند د رحمان بابا په شاعرۍ کې دواړه سره تړلي دي. مجازي عشق د انسان د احساس، ښکلا او مينې له محسوسې تجربې څخه پيلېږي، خو شاعر هڅه کوي چې له دې ظاهري مينې څخه د يوې لوړې او معنوي مينې پر لور حرکت وکړي.مجازي عشق د محبوب د ښکلا، ديدن، فراق، وصال او انساني عاطفې په ژبه بيانېږي؛ خو حقيقي عشق بيا د الله تعالی، حقيقت او مطلقې ښکلا سره د انسان د روح د تړاو معنا پيدا کوي.د رحمان بابا ځانګړتيا دا ده چې مجازي عشق د حقيقي عشق پر وړاندې نه دروي، بلکې د هغه د درک لپاره يې يوه وسيله ګرځوي. ظاهري ښکلا د معنوي ښکلا نخښه ګرځي او انساني مينه د مطلقې مينې پر لور د تګ يوه تجربه.البته د رحمان بابا په شاعرۍ کې عشق يوازې فلسفي يا عرفاني مفهوم نه دی؛ هغه يې له انسانيت سره هم تړلی دی. له همدې امله د ده عشق د فردي محبوب له دايرې څخه وځي او د ټول انسان، سولې، محبت او اخلاقو تر کچې رسېږي.نو که په لنډه جمله کې يې ووايم: رحمان بابا په مجازي عشق کې د انسان د زړه تجربه ويني، خو په حقيقي عشق کې د روح منزل؛ مجازي مينه د لارې ښکلا ده او حقيقي مينه د لارې مقصد.

مسعود: تصوف په پښتو ادب کې څه وخت او د لومړي ځل لپاره د چا له خوا په کوم پېر کې رامنځته شو، او دا راته وویاست چې د تصوفي شعرونو په برخه کې کومو نامتو شاعرانو رغنده او فعاله ونډه اخیستې ده. مهرباني وکړئ د دغو شاعرانو د شعرونو څو بېلګې راته په ګوته کړئ ؟

استاد سیماب: زما په خیال، په پښتو ادب کې د تصوف د پیل په اړه باید د «شفاهي ادب» او «ثبت شوي ادب» ترمنځ توپیر وکړو. د پښتو په شفاهي ادب کې بنایي عرفاني او دیني مفاهیم تر دې وړاندې هم موجود وو؛ خو په ثبت شوي پښتو ادب کې تصوف د یوه منظم فکري او ادبي جریان په توګه په ځانګړي ډول د شپاړسمي پیړۍ د پیرروښان له ظهور سره څرګند شو.بایزید انصاري، چې په پیر روښان مشهور دی، د روښاني مکتب بنسټګر و. د هغه خیرالبیان په پښتو کې د تصوفي او اخلاقي فکر له لومړنیو مهمو ثبت شوو اثارو څخه ګڼل کېږي. هغه د پښتو په نثر او نظم کې د عرفاني، اخلاقي او فکري مفاهیمو لپاره نوې ساحه پرانیسته.د روښاني مکتب له مهمو شاعرانو څخه ارزاني خویشکی، مخلص، میرزاخان انصاري، دولت لوانی او واصل د یادونې وړ دي. په ځانګړي ډول میرزاخان انصاري د روښاني فکر او شاعرانه هنر ترمنځ د توازن له امله ځانګړی مقام لري. د روښاني شاعرۍ په اړه څېړنې هم څرګندوي چې دغو شاعرانو عرفاني اصطلاحات، رمز، اشاره او د باطني تجربې مفاهیم پښتو شعر ته داخل کړل.له بلې خوا اخوند درویزه د روښاني مکتب مخالف و او د مخزن الاسلام په څېر اثارو له لارې یې خپل دیني او فکري درېځ وړاندې کړی. له دې کبله د پښتو د تصوفي او دیني ادب لومړنی پړاو یوازې یو رنګ نه لري، بلکې د مختلفو فکري لیدلورو ترمنځ یو ژور فکري تعامل هم پکې لیدل کېږي.وروسته په اوولسمه پیړۍ کې رحمان بابا، خوشحال خان خټک ،عبدالقادر خان خټک او نورو شاعرانو په بېلابېلو اندازونو کې عرفاني او تصوفي مفاهیم وړاندې کړل. خو د دوی تصوف یو شان نه دی؛ د هر شاعر د شخصیت، فکري نړۍ او هنري جوړښت له مخې یې بڼه بدلېږي.په دې لړ کې رحمان بابا ځانګړی مقام لري. د هغه په شاعرۍ کې مینه، انسانیت، اخلاق، نفس‌پالنه، د دنیا بې‌ثباتي، توکل او د انسان د باطني اصلاح مفاهیم په داسې ساده، روانه او هنري ژبه وړاندې شوي چې تصوفي فکر یې د ولس له ورځني احساس سره نژدې کړی دی. د هغه دیوان نژدې ټول په غزلو ولاړ دی او تصوفي فکر یې د شاعرۍ له مهمو ځانګړتیاوو څخه دی.د بېلګې په توګه د رحمان بابا دا بیتونه د دنیا د ظاهري ارزښتونو پر وړاندې د هغه د عرفاني لید څرګندونه کوي:

هوښیار مه ګڼه هوښیار د دې دنیا - بې وقوف دی وقوفدار د دې دنیا

***

روښنايي په هغو زړونو ده حرامه- چې پرې کېني ګرد غبار د دې دنیا

دلته دنیا، غبار او روښنایي یوازې عادي کلمې نه دي؛ بلکې د تصوفي فکر رمزي او معنوي کوډونه دي. د دنیا غبار د انسان د باطن د تیارو، او روښنایي د معنوي بیدارۍ او معرفت نخښنه ګرځي. دا هغه ځای دی چې تصوف له ساده دیني وعظ څخه ادبي او هنري تجربې ته اوړي.
نو که د پښتو ادب د تیورۍ له مخې یې تحلیل کړو، زه تصوف یوازې د یوه دیني مضمون په توګه نه ګڼم؛ بلکې دا د پښتو ادب په تاریخ کې یو فکري ، هنري نظام دی چې د انسان د ظاهر او باطن، مینې، معرفت، حقیقت، نفس، اخلاقو او د نړۍ د معنا په اړه یې د شاعرۍ د فکر ساحه پراخه کړې ده.په بله وینا، روښاني پیر پښتو شعر ته د تصوفي فکر دروازه پرانیسته، میرزاخان انصاري او نورو روښاني شاعرانو یې هنري ژبه پراخه کړه، او رحمان بابا دغه عرفاني تجربه په ساده، روانه او ژوره ولسي - هنري ژبه کې یوې لوړې شاعرانه مرحلې ته ورسوله.

مسعود: تاسې په شعر و ادب کې اسطوره څه ډول راپېژنئ (تعریفوئ)؟ او دا راته وویاست، چې د اسطورې او سیمبولونو تر منځ څه توپیر شتون لري، د یو شاعر په نوښتګرانه هاندو و هڅو او ادبي هستونو او پنځونو کې څه اغیز لري؟

استاد سیماب: زما په خیال، اسطوره د یوه ولس د اجتماعي تخیل، تاریخي حافظې، عقیدوي تصوراتو او فرهنګي تجربو هغه لرغونی روایت دی چې د انسان، طبیعت، اتلانو، خدایانو، فوق‌العاده ځواکونو او د نړۍ د پیدایښت او معنا په اړه ځانګړي معناوې او باورونه پکې نغښتي وي. اسطوره یوازې یوه پخوانۍ کیسه نه ده؛ بلکې د یوه قوم د نړۍلید او فرهنګي حافظې یوه ژوره برخه ده.په ادبي متن کې اسطوره هغه وخت ځانګړې اهمیت پیدا کوي چې شاعر یا لیکوال له یوې لرغونې اسطورې څخه د خپلې زمانې د یوې نوې تجربې د بیان لپاره استفاده وکړي. په دې توګه اسطوره له خپل تاریخي وخت څخه راووځي او په نوي متن کې نوې معنا پیدا کوي.
اسطوره او سمبول نږدې اړیکه سره لري، خو یو شی نه دي. اسطوره عموماً یو بشپړ روایت، کرکټر، پېښه یا فرهنګي نظام وي؛ سمبول بیا یو نخښه، تصویر، شی یا مفهوم دی چې له خپلې ظاهري معنا څخه ورهاخوا یوه بله ژوره معنا انتقالوي.مثلاً رستم په اصل کې یو اسطوري ـ حماسي شخصیت دی؛ خو یو شاعر کولای شي رستم د مېړانې، مقاومت او ځواک سمبول هم وګرځوي.
همدارنګه ققنس یوه اسطوري مرغۍ ده؛ خو په نوي ادبي متن کې د بیا راژوندېدو، قربانۍ یا نوي ژوند سمبول کېدای شي.له همدې امله ویلی شو چې هره اسطوره سمبولیک ظرفیت لري، خو هر سمبول اسطوره نه ده.د شاعر په نوښتګرانه تخلیق کې اسطوره ډېر اهمیت لري؛ ځکه شاعر له یوه زاړه فرهنګي روایت څخه د نوې معنا د جوړولو لپاره استفاده کوي. دا کار د متن د معنا ساحه پراخوي او لوستونکی له تېر، حال او راتلونکي سره په یوه فکري اړیکه کې دروي.د بېلګې په توګه، که معاصر شاعر د ښامار له لرغوني تصور څخه استفاده وکړي، ښامار یوازې یو افسانوي شی نه پاتې کېږي؛ شاعر یې کولای شي د ظلم، استبداد، فساد، زور، وېرې یا داسې ځواک لپاره وکاروي چې یو سر یې پرې شي او بل سر یې راټوکېږي.
په دې توګه یو لرغونی اسطوري تصویر د معاصرې ټولنې د تجربې هنري بیان ګرځي.همدا ځای د اسطورې له بیا تخلیق سره تړاو لري. نوښتګر شاعر اسطوره نه تکراروي؛ بلکې هغه اخلي، له خپلې زمانې سره یې مخامخ کوي او نوې معنویت ورکوي.زما په خیال، اسطوره د شاعر لپاره د فرهنګي حافظې خزانه ده او سمبول د هغې حافظې د هنري انتقال وسیله. شاعر چې له دې دواړو څخه په نوښتګر ډول استفاده وکړي، شعر یې ځو پوړیزه معنا پیدا کوي او لوستونکی مجبوروي چې د متن تر ظاهري سطحې لاندې پټې معناوې هم کشف کړي. په لنډه توګه: اسطوره د اجتماعي تخیل او فرهنګي حافظې لرغونی روایت دی، سمبول د معنا د انتقال هنري نخښه ده؛ او نوښتګر شاعر د اسطورې له پخوانۍ معنا څخه د خپلې زمانې لپاره نوې سمبولیکه معنا جوړوي. همدا بهیر د ادبي متن د ژورتیا، نوښت او معنایي پراختیا سبب کېږي.

مسعود: تاسي، لنډۍ چې زموږ د ولسي ادب او فلکلور یوه غوره، مهمه او با ارزښته برخه ده څه ډول راپیژنئ، او دا راته ووایاست چې د لنډیو شاعران څوک دي او په پښتو ادب کې د لنډیو ژورې ځانګړتیاوې او اغیز څه ډول ارزوئ؟

استاد سیماب: لنډۍ د پښتو ولسي ادب او فولکلور یو له تر ټولو لرغونو، ژورو او ژوندیو شعري فورمونو څخه ده. لنډۍ عموماً له دوو مسرو څخه جوړه وي؛ لومړۍ مسره یې لنډه او دویمه یې نسبتاً اوږده وي، خو د دې کوچني فورم دننه د پښتني ولس پراخه عاطفي، فکري او ټولنیزه تجربه نغښتې ده.د لنډۍ یوه مهمه ځانګړتیا دا ده چې شاعر یې مشخص فرد نه دی.دا د ولس ګډه شتمني ده. موږ د ډېرو لنډیو شاعر یا پنځوونکی نه شو معلومولای. لنډۍ د ولس په ګډه حافظه کې رامنځته کېږي، نسل په نسل انتقالېږي او د وخت په تېرېدو کې یې ولس اصلاح، بدله او بشپړه وي. له همدې امله زه لنډۍ د یوه فردي شاعر پر ځای د ولس ګډه شتمني ګڼم.البته دا معنا نه لري چې هره لنډۍ حتماً په یوه شېبه کې د ټول ولس له خوا جوړه شوې ده. کېدای شي لومړی یې یو فرد ووایي، خو کله چې هغه د ولس له احساس او تجربې سره همغږې شي، ولس یې اخلي، ساتي، بدلون ورکوي او خپل ګډ ادبي میراث یې ګرځوي. په دې معنا د لنډۍ حقیقي شاعر ولس دی.

د لنډيو ژوره ځانګړتيا د هغوی په ایجاز او معنوي پراخوالي کې ده. په دوو مسرو کې د مينې، فراق، وصال، جګړې، وطن، کډوالۍ، مور، خور، ښځې، ټولنيز ژوند، غيرت، طنز، اعتراض، غم او خوښۍ ډېرې پراخې تجربې بيانېږي.لنډۍ په ځانګړي ډول د پښتنې ښځې د باطن د اظهار يوه مهمه ولسي ژبه هم ده. هغه احساسات چې ښايي په عادي ټولنيز ژوند کې په مستقيم ډول بيانول ستونزمن وي، په لنډۍ کې په ډېر جرأت او هنري رمز بيان شوي دي. له همدې امله لنډۍ د پښتنې ټولنې د ښځينه او نارينه دواړو عاطفي او اجتماعي نړۍ يوه مهمه حافظه ده.ما په خپل کتاب کې د دې جمالياتي او نور اړخونه بيان کړي دي.ما خپل کتاب؛د پښتو ادب تيورۍ؛ کې دا نظر وړاندي کړی دی چې لنډۍ د ولسي فرهنګي کوډونو د مطالعې لپاره هم ځانګړې اهميت لري. په لنډيو کې مينه، وفاداري، غيرت، ننګ، وطن، کورنۍ، ميلمه‌پالنه، قرباني او مقاومت يوازې موضوعات نه دي؛ بلکې د پښتنې ټولنې د فرهنګي ارزښتونو کوډونه دي چې په هنري ژبه انتقال شوي دي.د لنډۍ بله ځانګړتيا موسيقيت، طبيعي اهنګ، تصوير او ناڅاپي پای دی. دويمه مسره ډېر وخت داسې ټکان ورکوونکی تصوير يا معنا وړاندې کوي چې د لومړۍ مسرې عاطفي فضا لا ژوره کړي. له همدې امله لنډۍ د لږو الفاظو په وسيله ډېر زيات احساس او معنا انتقالوي.له تاريخي پلوه هم لنډۍ ارزښت لري. ځکه په ډېرو مواردو کې د هغو پېښو، جګړو، کډواليو او ټولنيزو بدلونونو انعکاس پکې موندل کېږي چې رسمي تاريخ يې ښايي په بشپړ ډول ثبت نه کړي. نو لنډۍ د ولسي تاريخي حافظې يوه مهمه سرچينه هم ده.زه به لنډۍ د پښتو ادب د کوچني فورم او لويي معنا يوه بېلګه وبولم. د هغې ښکلا په دې کې ده چې د شاعر نوم نه لري، خو د ولس ږغ لري؛ کتاب يې نه درلود، خو حافظه يې کتاب شوه؛ او ليکلی مؤلف نه لري، خو نسلونو نسلونو يې پنځونه کړې ده.
نو په لنډه توګه، لنډۍ د پښتني ولس ګډ شعري وجدان دی؛ دوه مسرې لري، خو د يوه ولس د مينې، درد، ارمان، مقاومت او ژوند يوه پراخه نړۍ پکې ځای شوې ده.

مسعود: تاسې د لنډيو معنوي او حماسي انځورونه او تشبيهات څه ډول ارزوئ؟ مهرباني وکړئ د دغو انځورونو او تشبيهاتو څو بېلګې را ته پر ګوته کړئ.

استاد سيماب: زما په اند، د لنډيو يوه لويه هنري ځانګړتيا دا ده چې په ډېر لږو الفاظو کې ډېر ژور معنوي، عاطفي او حماسي انځورونه جوړوي. لنډۍ يوازې احساس نه بيانوي، بلکې د طبيعت، انسان او کلتور له محسوسو عناصرو څخه د پراخو معناوو لپاره استفاده کوي.د معنوي انځور يوه ډېره ښکلې بېلګه دا ده:

جانان مې ستوری د اسمان دی ـ نه ورختی شم، نه مې زړه صبر کوينه

دلته جانان د اسمان له ستوري سره تشبيه شوی دی. ستوری ښکلی او روښانه دی، خو له انسانه لرې دی. په دې توګه د محبوب ښکلا، لوړ مقام او د عاشق د ناتوانۍ احساس په يوه کوچني تصوير کې راټول شوی دی.همدارنګه:

جانانه فکر پکې وکړه ـ مينه سور اور دی، وارخطا نشي مينه

دلته مينه له سور اور سره تشبيه شوې ده. اور د عشق شدت، سوځېدنه او خطر ځرګندوي. نو يو محسوس شی، يعني اور، د انسان د يوه ژور باطني حالت د بيان لپاره کارول شوی دی.د حماسي انځورونو يوه ډېره پياوړې بېلګه بيا دا ده:

ځان د وطن په شمع سيزه ـ چې پتنګان دې د زيارت طواف کوينه

دلته وطن د شمعې او وطنپال انسان د پتنګ په توګه انځور شوی دی. پتنګ د شمعې په مينه کې ځان سوځوي؛ نو د وطن لپاره د قربانۍ، ميړانې او فداکارۍ ډېر پياوړی حماسي تصوير ترې جوړېږي. زيارت هم دې قربانۍ ته د تقدس او درناوي معنا ورکوي.زما په خيال، د لنډۍ د انځور اصلي قوت يوازې په تشبيه کې نه دی، بلکې په دې کې دی چې يو کوچنی محسوس تصوير د يوې لويې عاطفي، معنوي يا حماسي معنا حامل ګرځي. همدا ايجاز او تصويري قوت دی چې لنډۍ د ولس په حافظه کې ژوندۍ ساتي.

مسعود: تاسو په پښتني ټولنه کې د پښتو متلونو اهمیت او ارزښت د خلکو په منځ کې د انساني او اخلاقي اړیکو د ټینګښت په تړاو او د معنوي، رواني او عنعنوي اغیز، ښیګڼو او لاربښوونو په اړه څه ډول ارزوئ؟ مهرباني وکړئ د دغو متلونو څو بېلګې راته پر ګوته کړئ ؟

استاد سیماب: زما په خیال، پښتو متلونه د پښتني ټولنې د ټولنیز، اخلاقي او فرهنګي شعور یوه مهمه برخه ده. متلونه یوازې د خبرو د ښکلا لپاره نه کارېږي، بلکې د ولس د اوږدې تجربې، پوهې، اخلاقي ارزښتونو او اجتماعي ژوند لنډې او پخې پایلې دي. پښتون ولس ډېر وخت د یوې اوږدې خبرې پر ځای په یوه متل کې خپله خبره داسې راټولوي چې هم پکې حکمت وي، هم نصیحت او هم د ژوند تجربه.د انساني او اخلاقي اړیکو د ټینګښت په برخه کې متلونه ځانګړی اهمیت لري. «یو لاس ټک نه کوي» د ګډ کار او همکارۍ ارزښت بیانوي او انسان ته ښیي چې ټولنیز ژوند د یو بل له مرستې پرته بشپړېدای نه شي.

همدارنګه «څه چې کرې، هغه به رېبې» انسان د خپلو کړنو د پایلو مسؤولیت ته متوجه کوي او د نېک عمل، انصاف او احتیاط لاربښوونه کوي.د متلونو معنوي او نفسیاتي اغېز هم ډېر مهم دی. کله چې یو انسان له ستونزې، ماتې یا ناامېدۍ سره مخ شي، ولسي متلونه ورته د صبر، حوصلې او تجربې پیغام ورکوي. مثلاً «صبر که تریخ دی، مېوه یې خوږه ده» انسان ته دا روحیه ورکوي چې د ستونزو په وړاندې باید حوصله له لاسه ورنه کړي، ځکه د زغم پایله ښه کېدای شي.د عنعنوي او فرهنګي ارزښتونو د ساتنې له پلوه هم متلونه د پښتني ټولنې یوه مهمه حافظه ده. په متلونو کې د مېلمه پالنې، مشرانو درناوي، غیرت، عزت، همکارۍ، رښتینولۍ او ټولنیز مسؤولیت ګڼ ارزښتونه له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

د بېلګې په توګه: «مېلمه د خدای دوست دی» د پښتني مېلمه پالنې هغه دودیز ارزښت بیانوي چې مېلمه ته درناوی د ټولنیز اخلاقو یوه برخه ګڼي.متلونه د انسان د نفسیاتي حالت د درک او اصلاح وسیله هم ګرځي. انسان ته د شخصي تجربې او د حقیقت د پېژندلو اهمیت ورپه ګوته کوي. همدارنګه «د بل په عیب پسې مه ګرځه، خپل عیب به دې هېر شي» د ځان‌اصلاح او د نورو د عیبونو د نه لټولو اخلاقي پیغام لري.

زما په خیال د پښتو متلونو ځانګړتیا دا ده چې د ولس فلسفه یې په لنډو جملو کې خوندي کړې ده. دوی د کتابي فلسفي پر ځای د ژوند له تجربې راوتلې فلسفه وړاندې کوي. له همدې امله یې اغېز پر عام انسان ډېر مستقیم او ژور وي.نو په پای کې ویلی شو چې پښتو متلونه د پښتني ټولنې شفاهي اخلاق، اجتماعي تجربه، نفسیاتي حکمت او عنعنوي ارزښتونه له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقالوي. متل د ولس لنډه خبره ده، خو تر شا یې اوږده تجربه ولاړه وي؛ همدا وجه ده چې په پښتني ټولنه کې یې لا هم د نصیحت، پرېکړې، ټولنیزې اړیکې او اخلاقي لارښوونې په توګه ځانګړی اعتبار ساتلی دی.

مسعود: پښتو غزل هغه شعري خېل(ژانر) دی، چې د پښتو ادب په بیلابیلو تاریخي پیرونو(دورو) کې نومیالیو ویناوالو او شاعرانو د انساني ژوند د راز راز سکالوو (موضوعاتو) او اړخونو پر بنسټ د پښتو ادب دنګه مانۍ ځلانده او اوچته ساتلې ده. که مهرباني وکړئ د پښتو غزل د ودې، پرمختګ او پراختیا په اړه خپل لید راسره شریک کړئ؟

استاد سیماب: ستا دا پوښتنه پوره د ایم فل د تهیسز تقاضا کوي خو زه هڅه کوم چې لنډ او جامع غونډي ځواب ووایم او دا به نیمګړې وي.

زما په خیال، پښتو غزل د پښتو ادب له هغو مهمو شعري ژانرونو څخه دی چې د وخت له بدلونونو سره یې خپل ځان ته نوی رنګ او نوی بیان ورکړی دی. که د پښتو غزل تاریخي بهیر ته وګورو، نو وینو چې د دې ژانر وده یوازې د شاعرانو د شمېر له زیاتېدو سره نه، بلکې د فکري، موضوعي، هنري، ژبني او تخنیکي بدلونونو له لارې هم شوې ده.د پښتو غزل لومړنۍ ریښې له کلاسیکې شاعرۍ سره تړاو لري. په دې پړاو کې غزل تر ډېره د عشق، عرفان، تصوف، ښکلا او انساني عاطفې د بیان وسیله وه. خو پښتو شاعرانو ډېر ژر غزل له خپلې ټولنیزې او فرهنګي تجربې سره

وتاړه او هغه يې د خپل ژوند، چاپېريال او فکري نړۍ د بيان يوه مهمه وسيله وګرځوله.په کلاسيک پړاو کې رحمان بابا او خوشحال خان خټک،حميدبابا د پښتو غزل د ودې په تاريخ کې ځانګړی مقام لري. رحمان بابا غزل ته د عشق، عرفان، اخلاقو او انساني معنويت ژوره فلسفه ورکړه؛ په داسې حال کې چې خوشحال خان خټک د مينې ترڅنګ د مېړانې، آزادۍ، پښتني ارزښتونو او انساني عزت موضوعات هم د شاعرۍ نړۍ ته داخل کړل. له همدې امله د دوی شاعري د پښتو غزل د موضوعي پراختيا مهم پړاو ګڼل کېدای شي.خو حميدبابا او د سبک هندي نورو شاعرانو پښتو غزل د پېچلو استعارو،تشبيهاتو او تراکيبو سره داسې واخښوله چې د فارسي ژبې خواږه يې هم ډېر ورسره راوړه چې د غزل د پېچلتوب سبب شو.وروسته د پښتو غزل په بېلابېلو تاريخي پېرونو کې نويو شاعرانو د دې ژانر ساحه لا پراخه کړه.
غزل له فردي عشق څخه ورو ورو د ټولنيزو ستونزو، سياسي وضعيت، وطنپالنې، آزادۍ، هجرت، فقر، جګړې، سولې او انساني دردونو تر بيان پورې ورسېد. په معاصر پړاو کې شاعر نور يوازې د خپل محبوب له ښکلا سره خبرې نه کوي، بلکې له ټولنې، تاريخ، سياست، انسان او خپل عصر سره هم خبرې کوي.د پښتو معاصر غزل يوه مهمه ځانګړتيا دا ده چې د کلاسيکي غزلې عاطفي او موسيقايي ميراث يې ساتلی، خو د بيان او فکر ساحه يې پراخه کړې ده. معاصر شاعر له نوو تجربو، نوو تشبيهاتو، سمبولونو او ژبنيو امکاناتو څخه استفاده کوي. په دې توګه غزل د زماني له فکري بدلونونو سره ځان عياروي.
زما په خيال، د پښتو غزل د پراختيا په برخه کې د ښځينه شاعرانو ونډه هم ډېره مهمه ده. ښځينه شاعرانو د مينې، کورني ژوند، ټولنيزو محدوديتونو، ښځينه احساس، انتظار، فراق او خپلواکۍ موضوعاتو ته له خپلې ځانګړې تجربې څخه نوی شعري بيان ورکړی دی. په دې توګه د غزل عاطفي او انساني نړۍ نوره هم پراخه شوې ده.د پښتو غزل د پرمختګ بله مهمه وسيله ژبه او هنري تخنيک دی. د شاعرانو له خوا د تشبيه، استعارې، سمبول، تلميح، ايهام او تصويري ژبې پراخ استعمال غزل ته هنري ژورتيا ورکړې ده. همدارنګه د موسيقايي جوړښت، وزن، قافيې او رديف په برخه کې د شاعرانو نوښتونو د دې ژانر شعري ښکلا پياوړې کړې ده.نو که په لنډ ډول ووايم، پښتو غزل له عشق څخه پيل شوې، خو په عشق کې محدوده نه ده پاته شوې. له فردي احساسه يې د ټولنې تر احساسه، له شخصي درد څخه تر تاريخي درد پورې او له ښکلا څخه تر فلسفي او ټولنيز شعور پورې سفر کړی دی.د پښتو غزل د ژوندي پاتې کېدو ستر راز همدا دی چې له خپل کلاسيک ميراث سره اړيکه ساتي، خو د هر نوي عصر نوې پوښتنې او نوې تجربې هم په خپل شعري وجود کې ځايوي.که غزل د خپل وخت له انسان سره خبرې وکړای شي، نو د دې ژانر وده او پراختيا به تل روانه وي.
مسعود: شعر او موسيقي د هر ثقافت په مانۍ کې بنسټيزې ستنې دي، او يو له بل سره تړاو لري. تاسې په دې اړه څه ليد لرئ، او دا راته ووياست، چې ستاسې شعرونه کومو سندرغاړو او هنرمندانو ويلي دي؟
استاد سيماب: شعر او موسيقي د هر کلتور د مانۍ دوه داسې بنسټيزې ستنې دي، چې يو د بل له سيوري پرته بشپړ اغېز نه شي ښندلای. شعر د انسان د احساس، فکر او تجربې ژبه ده او موسيقي همدې احساس ته اواز، حرکت او عاطفي ځواک ورکوي. په ځانګړې توګه زموږ په پښتني کلتور کې شعر او موسيقي له ډېر پخوا راهيسې يو له بل سره ژوره اړيکه لري. لنډۍ،غاړې، غزل، بدله، چاربيته او نور ولسي او ادبي شعري فورمونه د موسيقۍ له لارې له يوې سينې څخه بلې سينې ته او له يوه نسل څخه بل نسل ته رسېدلي دي.زما په اند، کله چې يو ښه شعر د موسيقۍ جامه واغوندي، نو د هغه د اغېز ساحه لا پراخېږي. شعر د فکر او کلام قوت لري او موسيقي هغه فکر او احساس ته عاطفي خوځښت ورکوي. له همدې امله زموږ په ټولنه کې ډېر داسې شعرونه شته چې خلک يې د کتاب له مخه نه، بلکې د سندرغاړو له اوازه پېژني. زما ځينې غزلې هم پخوا د پاکستان ټلويزيون (PTV) او راډيو پاکستان کوټې له لارې د سيمې ځينو سندرغاړو ويلي دي. دا زما لپاره يوه ځانګړې

خوښي وه، ځکه چې شعر هغه وخت لا ډېر ژوندی احساس پيدا کوي، کله چې له کتاب او کاغذ څخه ووځي او د يوه هنرمند په اواز کې د خلکو تر غوږونو ورسيږي.

مسعود: يو شمير شاعرانو او ليکوالو د خپلو ځيرنيزو او نوښتګرو کارونو او فعاليتونو لپاره د بهرنيو ليکوالو نښيرونه(آثار) او شعرونه ژباړلي دي. ستاسې پر اند د بهرنيو نښيرونو(آثارو) ژباړه او يا زموږ د نښيرونو(آثارو) ژباړه په نورو ژبو کې د پښتو ادب و فرهنګ د ودې او پرمختګ لپاره څه اغيز ښندلای شي؟ او دا راته ووياست چې تاسې پکې ونډه اخيستې ده او که نه؟

استاد سيماب: زما په خيال ژباړه د دوو ژبو ترمنځ يوازې د کلمو د انتقال وسيله نه ده، بلکې د دوو کلتورونو، فکرونو او ادبي تجربو ترمنځ د اړيکي يو مهم پُل دی. کله چې موږ د نړۍ د نورو ژبو مهم ادبي او فکري آثار پښتو ته راژباړو، نو زموږ ادب له نوو افکارو، ادبي نظريو، اسلوبونو او هنري تجربو سره اشنا کيږي. همدارنګه، کله چې زموږ پښتو آثار نورو ژبو ته وژباړل شي، نو پښتو ادب د خپلې ژبې له جغرافيايي او فرهنګي محدودې څخه وځي او د نړۍ له لوستونکو سره د خبرو امکان پيدا کوي.
په ځانګړې توګه د پښتو ادب لپاره ژباړه ځکه ډېره مهمه ده چې زموږ ادبي او فرهنګي شتمني ډېره پراخه ده، خو لا هم د نړۍ په ادبي چاپېريال کې په هغه اندازه نه ده پېژندل شوې چې بايد پېژندل شوې وای. که زموږ کلاسيک شعر، افسانه، ناول، ولسي ادب او معاصر شعر په انګليسي او نورو نړيوالو ژبو وژباړل شي، نو نړۍ به له پښتني ژوند، فکر، کلتور، تاريخ او جمالياتو سره لا ښه اشنا شي.له بلې خوا، يوازې ژباړه بسنه نه کوي؛ د ژباړونکي ادبي ذوق او د دواړو ژبو له فرهنګي ځانګړنو سره بلدتيا هم ډېر اهميت لري. ښه ژباړه بايد د اصلي اثر روح، هنري کيفيت او فکري ژورتيا تر ډېره وساتي. په ځانګړې توګه د شعر ژباړه ډېره ستونزمنه ده، ځکه شعر يوازې الفاظ نه دي؛ وزن، موسيقي، استعاره، کلتوري رمزونه او عاطفه هم ورسره تړلې وي.ما هم د خپل ادبي او ځېړنيز کار په ترڅ کې له ژباړې سره تر يوه بريده کار کړی دی او د نورو ژبو له ادبي او فکري اثارو څخه مې د استفادې هڅه کړې ده. زما په اند، زموږ د ادبي ځېړنې د پرمختګ لپاره دا ډېره مهمه ده چې له نړيوالو ادبي نظريو او تجربو سره اړيکه ولرو، خو په عين وخت کې خپله ادبي او فرهنګي ځانګړتيا هم له لاسه ور نه کړو.بل دا چې سږ کال مې يو پي ايچ ډي سکالر په د سهيلي پښتونخوا پر ژباړه باندې ډګرۍ ترلاسه کړې ده.په پای کې به ووايم چې ژباړه د پښتو ادب لپاره د نړۍ پر لور يوه کړکۍ ده، او د پښتو ادب ژباړه بيا نړۍ ته زموږ د فکر، احساس، تاريخ او کلتور د ورپېژندلو يوه وسيله ده. که دې کار ته په علمي او مسلکي ډول پاملرنه وشي، نو د پښتو ادب د ودې، نړيوال معرفت او فرهنګي پياوړتيا لپاره ډېر ستر اغېز لرلای شي.

مسعود: په يوه ټولنه کې چې د عقايدو او فرهنګ سانسور واکمن وي، ستاسې پر اند په يو شاعر او ليکوال باندې څه اغېز لري؟ شاعر او ليکوال څنګه کولای شي له دې ډول ناخوالو سره مبارزه وکړي؟

استاد سيماب: کله چې په يوه ټولنه کې د عقايدو او فرهنګ په نوم سانسور واکمن شي، تر ټولو لومړی اغېز يې د شاعر او ليکوال پر ازاد فکر او تخليقي وجدان وي. شاعر او ليکوال د ټولنې د حساس احساس، دردونو او پټو حقيقتونو ترجمان وي؛ که د هغه پر فکر، ژبه او تخليق محدوديتونه ولګول شي، نو د بيان طبيعي ازادي يې اغېزمنيږي او کېدای شي ليکوال د ځان‌سانسور تر کچې ورسيږي.خو زه فکر نه کوم چې سانسور د ادب مخه په بشپړه توګه نيولای شي. د تاريخ په اوږدو کې ډېرو شاعرانو او ليکوالو د سختو سياسي، ټولنيزو او فرهنګي محدوديتونو په شرايطو کې هم خپل ږغ ژوندی ساتلی دی. کله چې مستقيمه خبره ممکنه نه وي، ادبيات د رمز، استعاري ژبې، تمثيل، طنز او هنري تصوير له لارې خپل پيغام رسوي. په دې معنا، ادب د سانسور پر وړاندې د مقاومت يوه پياوړې وسيله هم ګرځېدلی شي.شاعر او ليکوال بايد له داسې ناخوالو سره د مقابلې لپاره لومړی خپل فکري او ادبي استقلال وساتي.

د هرې خبرې پر ورانديز بې‌ځایه ټکر هم د حل لار نه ده او چوپ پاتې کېدل هم مناسب نه دي. غوره لاره دا ده چې لیکوال په ژوره پوهه، هنري مهارت او مسؤلانه ژبه خپل فکر وړاندې کړي. هغه باید د ټولنې له عقایدو او فرهنګي ارزښتونو سره د انتقادي نظر ترمنځ توپیر وکړي؛ ځکه نقد د ارزښتونو د له منځه وړلو په معنا نه دی، بلکې د هغو د پوهاوي، اصلاح او بیاکتنې یوه وسیله ده. زما په خیال، د لیکوال تر ټولو ستره وسله قلم، پوهه او هنري صداقت دی. که لیکوال خپل قلم د حقیقت، انسانیت او ټولنیز شعور لپاره وکاروي، نو حتا په محدود چاپېریال کې هم د فکر ځراغ بلولای شي. البته دا مبارزه باید له مسؤلیت، زغم او ادبي تدبیر سره مل وي، ځکه د ادب موخه یوازې مخالفت کول نه دي؛ بلکې د انسان او ټولنې د فکر پراخول، یوه رامنځته کول او د ژوند د لا ښه کېدو لپاره نوې لارې پرانیستل دي.زه دا وایم چې سانسور د ادب پر وړاندې یو خنډ کېدای شي، خو د ریښتیني تخلیق مخه په بشپړه توګه نه شي نیولای. ریښتینی شعر او ریښتینی ادب خپله ژبه پیدا کوي؛ که په ښکاره یې د ویلو لاره بنده شي، په رمز، استعاره او هنري بیان کې به خپل غږ پورته کوي.

مسعود: په لره او بره پښتونخوا او بهر کې یو شمیر ادبي او فرهنګي ټولنې جوړې شوې دي او همدارنګه ادبي ناستی او ادبي غونډې ترسره کېږي او د یو شمیر ادیبانو، لیکوالو اوشاعرانو کارونه او فعالیتونه څېړل کېږي. ستاسي پر آند دا کارونه او فعالیتونه د پښتو ادب د پراختیا او پرمختګ لپاره څه اغیز لري؟ او د دغو ټولنو د یووالي او د کارونو او فعالیتونو د سمون او خوځون په اړه څه وړاندیزونه لرئ؟

استاد سیماب: په لره او بره پښتونخوا او له دې سیمو بهر د ادبي او فرهنګي ټولنو جوړېدل، ادبي ناستې، مشاعرې، سیمینارونه او د شاعرانو، لیکوالو او ادیبانو د اثارو څېړنه د پښتو ادب د ودې او پرمختګ لپاره ډېر مهم ارزښت لري. دا فعالیتونه د ادب د تولید ترڅنګ د ادبي فکر د تبادلې، د نوي نسل د هڅونې او د پښتو ژبې د فرهنګي هویت د ساتنې وسیلې هم دي.ادبي ټولنې هغه ځایونه دي چې لیکوال او شاعر پکې له یو بل سره فکري اړیکه پیدا کوي، خپل آثار وړاندې کوي او د نورو له تجربو څخه استفاده کوي. په ادبي ناستو کې د شاعرانو او لیکوالو د اثارو لوستل او پرې بحث کول د نقد او ادبي شعور د پیاوړتیا سبب جوړېږي. همدارنګه، کله چې د یوه شاعر یا لیکوال پر ادبي کار علمي څېړنه کېږي، د هغه اثر له شخصي ستاینې څخه د علمي ارزونې مرحلې ته داخلېږي او د پښتو ادب تاریخ او ادبي حافظه غني کوي.خو زما په اند، زموږ یوه مهمه ستونزه دا ده چې ډېرې ادبي ټولنې له یو بل سره منظمې اړیکې نه لري او ځینې وخت ادبي فعالیتونه یوازې تر مشاعرو او غونډو محدود پاته کېږي. موږ باید له غونډو څخه دایمي او منظم ادبي پروګرامونو ته ولاړ شو. د بېلګې په توګه، د ادبي ټولنو ترمنځ ګډې څېړنیزې پروژې، د پښتو د مهمو اثارو د چاپ او بیاچاپ پروګرامونه، د ځوانو لیکوالو د روزنې ورکشاپونه، د ادبي نقد منظمې ناستې او د پښتو د کلاسیک او معاصر ادب د ډیجیټل ارشیف جوړول ډېر ګټور کارونه دي.د دغو ټولنو د یووالي لپاره زما وړاندیز دا دی چې د لرو او برو پښتنو د ادبي او فرهنګي ټولنو ترمنځ یوه پراخه همغږې شبکه رامنځته شي. دا شبکه باید د کومې ځانګړې ډلې یا سیمې تر واک لاندې نه وي، بلکې د پښتو ژبې او ادب د ګډو ګټو پر بنسټ کار وکړي. د بېلابېلو سیمو ادبي ټولنې کولای شي ګډ کلنی ادبي کنفرانس، ګډه مجله یا وېبپاڼه او ګډې څېړنیزې پروژې ولرې.همدارنګه، باید د ادبي فعالیتونو لپاره یو روښانه مهالوېش جوړ شي، د هرې ټولنې کارونه مستند شي او د ترسره شویو فعالیتونو ارزونه وشي. د شخصي اړیکو، ډلبندۍ او سیمه‌ییزو اختلافاتو پر ځای باید علمي معیار، ادبي وړتیا او د اثر ارزښت ته لومړیتوب ورکړل شي. زما په خیال،د پښتو ادب راتلونکی یوازې په دې کې نه دی چې موږ ډېرې غونډې جوړې کړو؛ بلکې په دې کې دی چې له دغو غونډو څخه فکر، څېړنه، نقد، کتاب، ژباړه او نوی ادبي تولید رامنځته کړو. که زموږ ادبي ټولنې خپل فعالیتونه له یو بل سره همغږې کړي او د عصري ټکنالوژۍ، ډیجیټل رسنیو او نړیوالو ادبي اړیکو څخه هم ګټه واخلي، نو د پښتو ادب د پراختیا لپاره به یو پیاوړی او منظم ادبي حرکت رامنځته شي.

په پای کې به ووایم چې لره او بره پښتونخوا او د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې مېشت پښتانه له جغرافیایي واټن سره سره د یوې ژبې او ګډ فرهنګي میراث خاوندان دي. زموږ ادبي ټولنې باید دغه واټنونه په ادبي اړیکو بدل کړي. که ژبه ګډه وي، فکر هم باید ګډه ادبي فضا ولري.

مسعود: مهرباني وکړی د خپل ادبي او فرهنګي ژوند خوږې او ترخې خاطرې را ته بیان کړئ؟

استاد سیماب: انسان چې په ټولنه کې ژوند کوي، په ځانګړې توګه که د یوه ادیب، لیکوال او څېړونکي په توګه په ادبي ډګر کې فعالیت کوي، نو له بېلابېلو خلکو، مشرانو، ملګرو او همفکرو سره د کار او اړیکو په ترڅ کې خوږې او ترخې خاطرې خامخا لري. زما ادبي او فرهنګي ژوند هم له دې تجربې مستثنا نه دی.ما د پښتو ادب له ډېرو درنو او نومیالیو مشرانو سره د ناستې، خبرو او ګډو ادبي فعالیتونو فرصت موندلی دی. له درویش دراني، خیرمحمد عارف، سید عابد شاه عابد او نورو درنو لیکوالو او شاعرانو سره مې ډېرې خوږې او له خوند ډکې خاطرې شته. په ځانګړې توګه له خپل درانه استاد رازمحمد راز سره مې ادبي او علمي اړیکې زما د ژوند یوه نه هېریدونکې برخه ده. له دغو مشرانو څخه مې یوازې ادبي زده کړه نه ده کړې، بلکې د ادب د درناوي، د علمي کار د ارزښت او د انسانانو د اړیکو ډېر څه مې هم زده کړي دي.خو د هر انسان په ژوند کې داسې خاطرې هم وي چې یادول یې اسانه نه وي. زما په ادبي او علمي ژوند کې هم یوه داسې تجربه شته چې له ډېرو ذهني او نفسیاتي ستونزو سره یې مخامخ کړی یم. دا هغه مهال و چې زما د ادبي او څېړنیز کارو پر وړاندې له یوه لیکوال څخه داسې تورونه مطرح شول چې زما د کار د علمي او ادبي ارزښت پر ځای یې پر شخصي او منفي تعبیرونو ولاړ رنګ درلود. پر ما د «ضد دولتی»، «فحش» او «پلچېریزم» په څېر تورونه ولګېدل او له دې امله له داسې ستونزو سره مخ شوم چې اغېز یې یوازې پر ادبي کار نه، بلکې پر ذهني او نفسیاتي حالت هم پرېوت.زه نه غواړم د دې تجربې په اړه شخصي بحث اوږد کړم او یا د چا شخصیت تر پوښتنې لاندې راولم؛ زما لپاره مهمه خبره دا ده چې په علمي او ادبي ډګر کې باید د اختلاف د بیان لپاره علمي اصول، اخلاقي معیارونه او مستندې خبرې وکارول شي. نقد د ادب او علم د پرمختګ لپاره ضروري دی، خو نقد باید له شخصي دښمنۍ او تورونو سره ګډ نه شي. که څوک د یوه اثر له کومې نظریې، سبک یا محتوا سره اختلاف لري، باید هغه د دلیل، حوالې او علمي نقد له لارې ثابت کړي.له دې تجربې سره سره ما هڅه کړې چې خپل ادبي او علمي سفر ته دوام ورکړم. انسان شاید د نورو له ناحقې خبرې ځوریږي، خو که پر خپل کار باور ولري او ضمیر یې مطمئن وي، نو باید د ستونزو له امله له خپل قلم او فکر څخه لاس وانخلي.زما لپاره خوږې خاطرې د ادب له مشرانو، استادانو او ملګرو سره تېرې شوې شېبې دي، او ترخې خاطرې بیا هغه تجربې دي چې انسان ته دا درس ورکوي چې د ادب په ډګر کې هم باید د علم تر څنګ زغم، اخلاق او حوصله ولرو. په پای کې مې دې تجربو ته د ژوند د یوې برخې په سترګه کتلي دي؛ خوږې یې د زړه پانګه ګرځېدلې او ترخې یې د تجربې.

مسعود: ستاسو پیغام د یو پېژندل شوي شاعر او تکړه لیکوال په توګه هغه ځوانانو ته، چې په هیواد کې دننه او بهر پر ادبي او فرهنګي فعالیتونو بوخت دي څه دی؟

استاد سیماب: زما پیغام هغو ټولو ځوانانو ته چې په ادبي او فرهنګي فعالیتونو بوخت دي دا دی چې،ادب یوازې د شهرت او نوم پیدا کولو وسیله نه ده، بلکې د فکر، انسان او ټولنې د خدمت یوه ستره وسیله ده.ځوان لیکوال او شاعر باید لومړی له خپلې ژبې، خپل تاریخ، خپل فرهنګ او خپلې ټولنې سره ژوره اړیکه ولري؛ خو په عین وخت کې باید د نړۍ له معاصر فکر او نړیوال ادب څخه هم ځان خبر کړي. یوازې د خپل تېر میراث تکرار کول کافي نه دي؛ موږ باید له هغه میراث څخه د نوي تخلیق لپاره استفاده وکړو.زه ځوانانو ته دا هم وایم چې مطالعه ډېره وکړئ، خو یوازې د شعر او ادب مطالعه مه کوئ. فلسفه، تاریخ، ټولنپوهنه، ارواپوهنه، ژبپوهنه او د نړۍ ادبیات ولولئ، ځکه پراخ فکر له پراخې مطالعې پیدا کیږي. شاعر چې څومره د انسان او نړۍ په اړه پوهه ولري، شعر یې هماغومره ژوریږي؛ او لیکوال چې څومره د ژوند بېلابېل اړخونه وپېژني، لیکنه یې هماغومره له

حقیقت سره نژدې کیږي. بل مهم شی صبر او دوام دی. ادبي کار د یوې ورځې، یوې غونډې یا یوه کتاب په وسیله نه بشپړیږي. ځوان باید د انتقاد، مخالفت او ناکامی پر وړاندې حوصله ولري.
هره نیوکه باید د دښمنی په سترګه ونه کتل شي؛ سالمه نیوکه باید د خپل کار د اصلاح لپاره وکارول شي، خو بېدلیله تورونو او منفي تبلیغاتو ته باید د خپل تخلیقي سفر اجازه ورنه کړل شي.زه خپلو ځوانو شاعرانو او لیکوالو ته دا هم وایم چې د یو بل د کار درناوی وکړئ. ادبي اختلاف طبیعي دی، خو اختلاف باید په شخصي دښمنی بدل نه شي. د یوه بل د اثارو نقد وکړئ، خو د شخصیتونو سپکاوی مه کوئ. پښتو ادب د ټولو ګډ کور دی؛ که موږ په دې کور کې یو بل ته ځای ورکړو، نو دا کور به لا ښکلی او پراخ شي.او تر ټولو مهمه خبره دا ده چې خپل ځانګړی غږ پیدا کړئ. د نورو شاعرانو او لیکوالو تر اغېز لاندې راتلل د ادبي زده کړې طبیعي مرحله ده، خو د لوی لیکوال ځانګړتیا دا ده چې په پای کې خپله ژبه، خپل سبک او خپله نړی پیدا کړي. له تقلید څخه زده کړه وکړئ، خو په تقلید کې مه پاته کیږئ. زه له ځوانانو څخه دا هیله هم لرم چې له نوې ټکنالوژۍ او ډیجیټل امکاناتو څخه د پښتو ژبې او ادب د پراختیا لپاره استفاده وکړي.
زموږ ډېر ادبي آثار باید ډیجیټل شي، وژباړل شي او د نړی لوستونکو ته ورسیږي.په پای کې به ووایم: قلم په بیړه مه پورته کوئ؛ لومړی ډېر ولولئ، ډېر فکر وکړئ، ژوند په ژوره توګه ووینئ او بیا ولیکئ. ځکه ښه ادب یوازې له الفاظو نه جوړیږي؛ ښه ادب د مطالعې، تجربې، فکر، احساس او صداقت له ګډې پایلې پیدا کیږي. که زموږ ځوان نسل دا اصول خپل کړي، زه باور لرم چې د پښتو ادب راتلونکی به ډېر روښانه وي.

مسعود: تاسو دیو شاعر او لیکوال په توګه زموږ د هیواد اوسنی سیاسي، تاریخي او کړکیچن اکربکر(حال احوال) څه ډول څیرئ، او نورو شاعرانو او لیکوالو ته په دې اړه څه وړاندیزونه لرئ؟

استاد سیماب: زما په فکر، زموږ د هېواد اوسنی سیاسي، تاریخي او کړکېچن حالت باید یوازې د یوې ورځې د پېښو په توګه ونه کتل شي؛ بلکې د تاریخ، ټولنې، اقتصاد، فرهنګ او د خلکو د نفسیاتي حالت په رڼا کې باید وڅېړل شي. موږ په داسې جغرافیه کې ژوند کوو چې له اوږدو سیاسي او ټولنیزو بدلونونو، جګړو، بېثباتۍ، محرومیتونو او بېلابېلو بحرانونو سره مخامخ پاته شوې ده. د دې ټولو اغېزې یوازې پر سیاست نه دي پرېوتې، بلکې زموږ پر ټولنیز ژوند، فرهنګ، ژبه، ادبیاتو او د انسان پر نفسیاتو هم ژورې اغېزې لري.زه د یوه شاعر او لیکوال په توګه هڅه کوم چې دې حالت ته یوازې د سیاسي خبر یا شعار په سترګه ونه ګورم؛ بلکې د انسان له زاویې ورته وګورم. د جګړې تر شا یو انسان دی، د بېکارۍ تر شا یوه کورنۍ ده، د کډوالۍ تر شا یوه ماتېدونکې نړۍ ده، او د هرې سیاسي پېښې تر شا د خلکو د ژوند، هیلو او وېرې یوه کیسه پرته ده.

ادبیات باید همدا انساني اړخونه راوسیږي. زموږ د وخت لیکوال باید د خپل عصر شاهد هم وي. که یو لیکوال د خپل وخت دردونه، ستونزې، محرومیتونه، بدلونونه او د خلکو هیلې په خپل اثر کې ثبت نه کړي، نو د راتلونکو نسلونو لپاره به د خپل عصر یوه مهمه ادبي او انساني حافظه له منځه ولاړه شي. خو دا کار باید په جذباتي شعارونو او سطحي قضاوتونو نه، بلکې په ژور فکر، هنري صداقت او تاریخي شعور ترسره شي.زه خپلو شاعرانو او لیکوالو ته وړاندیز کوم چې د اوسنیو سیاسي او ټولنیزو حالاتو په اړه ژور مطالعه او مستند کار وکړي. تاریخ دې ولولي، د ټولنې له بېلابېلو قشرونو سره دې خبرې وکړي او د خلکو واقعي ژوند دې ووینې. شاعر او لیکوال باید د یوې پېښې یوازې ظاهري بڼه نه، بلکې د هغې تر شا علتونه، انساني اغېزې او ټولنیزې پایلې هم وڅېړي.بل مهم ټکی دا دی چې ادب باید د سیاسي اختلافاتو له امله د کرکې او وېش وسیله ونه ګرځي. موږ کولای شو له ظلم، نابرابرۍ، ناوتریخوالي او محرومیت سره مخالفت وکړو، خو د انسانانو ترمنځ د کرکې د زیاتولو پر ځای باید د پوهې، زغم او انساني همدردۍ فرهنګ پیاوړی کړو.

زه باور لرم چې د نن ورځې شاعر او ليکوال بايد د خپل وخت منتقد، شاهد او حافظ وي. هغه بايد د ټولنې دردونه ثبت کړي، پوښتنې مطرح کړي، د خلکو ږغ واوري او د راتلونکې لپاره د فکر او اميد لارې هم پرانيزي. ادب يوازې د موجود حالت تصوير نه دی؛ ادب کولای شي د يوه ښه او عادلانه راتلونکي تصور هم رامنځته کړي.
په پای کې به ووايم چې زموږ د اوسني کړکېچن حالت په اړه د ليکوال تر ټولو ستر مسؤليت دا دی چې حقيقت له تعصب څخه، نقد له دښمنۍ څخه او ادب له شعار څخه جلا وساتي. که زموږ ليکوالان په دې توازن سره د خپل عصر تاريخ وليکي، نو نن به د ټولنې د شعور برخه وي او سبا به د خپل وخت معتبره ادبي او تاريخي حافظه.

***

ګران استاد سيماب صاحب!
ستاسو له مرکې څخه څرګنديږي، چې د هرې پوښتنې په تړاو مو منطقي استدلال، لوړ اند و فکر، ارزښتمن، ژور او ګټور هر اړخيز ادبي او علمي مالومات وړاندې کړې دي او راتلونکو څېړونکو ته مو يوه معتبره علمي او مسلکي لاره هواره کړې ده. ستاسو دا ادبي، علمي او مسلکي ځوابونه د علمي معيارونو، اکاډيميکو اصولو او څېړنيزو اخلاقو بشپړ انعکاس دی.
زه ستاسو له دغو نه ستړيکېدونکو هلو ځلو، علمي معيارونو او مسلکي تعهد، کره او بشپړو ځوابونو له عمله منندوی یم. ستاسو د تخليقي ځواک، فکري ژورتيا، ادبي مسؤوليت، علمي، ادبي او فرهنګي ارزښتمن چوپړ او د علمي سفر، لوړ هنري ذوق او مقام او له احساسه ډک قلم، مشال او ډېوې له لوی خدای څخه تل روښانه او ځلانده غواړم.
الله دې ستاسو ځواکمن او اوچت قلم تل پياوړی، علمي، ادبي او فرهنګي اندو فکر مو ځلانده او هنري سفر مو لا بريالی او تلپاتې ولري.

***

قدرمن او درونده انجنير عبدالقادر مسعود صاحب!
ستاسو له مينې، درناوي او ارزښتمنو علمي او ادبي پوښتونو څخه د زړه له کومي مننه کوم. ستاسو دا مثبت نظر او عالمانه ارزونه زما لپاره يوازې ستاينه نه، بلکې يو لوی مسؤوليت هم دی چې په راتلونکې کې خپلې علمي، ادبي او فرهنګي هڅې لا پسې پياوړې کړم.
که زما خبرې او ليکنې د پښتو ژبې او ادب د مينه‌والو، څېړونکو او راتلونکو نسلونو لپاره د استفادې وړ وګرځي، نو دا به زما د ادبي هڅو تر ټولو ستره لاسته راوړنه وي.
ستاسو دا مينه او هڅونه ما ته نوی قوت راکوي. الله تعالی دې تاسو هم په علمي او ادبي خدمتونو کې بريالي، روغ او سرلوړي لري.

په درنښت او مننه
(سيماب)

***

په درنښت او ادبي مينه:
انجنير عبدالقادر « مسعود »

به صفحه اصلی – www.said-afghani.org